

A MAGYAR ÍRÓK EGYESÜLETÉNEK FOLYÓIRATA

LYUKAS LŐRÁ

XXX. ÉVFOLYAM V.

2021/5. SZÁM

**TRIANON
EGY ANGOL
SZEMÉVEL**

**KÖNYVÜNNEP
KARANTÉNBAN**

**A BÁNK BÁN
ÉS AZ ISTVÁN,
A KIRÁLY
PÁRHUZAMA**

SÁGHY ILDIKÓ

KÖNYVÜNNEP KARANTÉNBAN

Mit szépítjük a dolgot: a karantén szó kevésbé tapintatos szinonimája a vesztegzár. És valóban mi vesztegzár alatt élünk lassan másfél esztendeje, annak számos keserves következményével együtt. A vigaszul emlegetett „most legalább jut idő és energia sok mindenre” mondatot megszívulva azonban, mi is a pozitív fordulat javára próbálunk ebből némi tőkét kovácsolni. Ezért könyves különszámunkban, ahogyan olvasóink azt látni fogják, az időbeli aktualitásoktól függetlenül, illetve azokon túlmutatva, jó néhány olyan, párfát ritkító, különleges kiadványra is figyelmet fordíthatunk, amelyeknek eddig nemigen jutott hely a szűkre szabott hasábokon. Miközben a legfrissebb könyvmegjelenések között is tallózni szeretnénk.

A hagyományosan nyári rendezvényt tavaly előbb őszre halasztották, majd a járvány miatt akkor sem volt ajánlatos megtartani. Ez évben a júniusi könyvhét szintén halasztódott: a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülése bejelentette, hogy a tervek szerint a 92. Ünnepi Könyvhétet 2021. szeptember 2–5. között rendezik meg a Vörösmarty tér és a Duna-korzó területén – külön figyelmet fordítva az egészségügyi óvintézkedésekre. Így hát mi most arra törekszünk, hogy a júniusi könyvhét hiátusából mutatóban valamelyest, könyves számunk kivételesnek mondható ajánlásával pótolni tudjunk.

Csak két figyelemkeltő példát említenék erre. Sir Bryan Cartledge *Megmaradni* című, Magyarországról szóló nagyszabású munkájáról korábban hallottam ugyan, ám a kötetet nem volt alkalmam kézbe venni. Akkor kaptam fel ámulva a fejemet, amikor ez év márciusában a Hír TV *Vetítő* sorozatában a vele készített portréfilmet megnézhettem. Különösen is megkapónak éreztem, ahogyan Dalma asszony, Mádl Ferenc néhai köztársasági elnökünk özvegye beszámolt erről a könyvvel kapcsolatban, és elmondta, hogy karácsonyra minden barátjának ezt a kötetet adta ajándékba. Úgy vélem, rajtam kívül mások is lehettek így ezzel.

Mostani számunkban olvashatnak a *Kortársunk, Erkel* című kötetéről, ám a szokásos könyvbemutató felül közreadjuk azt a tanulmányt is a könyvből, amely érdekesítően teszi egymás mellé Erkel Ferenc *Bánk bánját*, valamint Szörényi Levente *István, a király* című rockoperáját.

Nem folytatom, remélem, sikerült felcsigáznom olvasóink kíváncsiságát! ❖

WELTLER ILDIKÓ

A MAGYAR TÖRTÉNELEM EGY ANGOL SZEMÉVEL

Sir Bryan Cartledge 90. születésnapjára

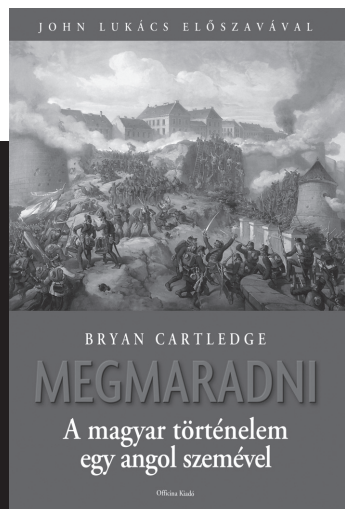
Bármily hihetetlen is, egy immár kilencvenedik életévében járó angol úriembernek köszönhetjük, hogy megszületett Magyarország történelmének egyik legátfogóbb, legtudományosabb és legértőbb leírása. Hogyan lehetséges ez? Ennek megértéséhez érdemes közelebb-ről megismernünk a szerző, Sir Bryan Cartledge hétköznapiak egyáltalán nem mondható életútját.

Az egykori brit diplomata, aki nem melleleg világszerte ismert történész és akadémikus is, még a második világháború előtt, 1931. június 10-én jött a világra. Neves intézményekben, egyebek mellett Cambridge-ben, Oxfordban, a Stanfordin és a Harvardon végezte tanulmányait, későbbi életútja során pedig tanított is e kiemelkedő intézmények falai között. Nagyszerű diplomáciai karrierje egy különleges esztendővel kezdődött, amikor is az egykori brit miniszterelnöknek és külügyminiszternek, Sir Anthony Edennek segített emlékiratai megírásában.

Jórészt ennek az élménynek a hatására segődött 1960-ban a brit diplomácia szolgálatába, s munkálkodott többek között Svédországban és a Szovjetunióban is, mielőtt 1977-ben a brit miniszterelnök közvetlen munkatársa lett. E minőségében először James Callaghan, majd Margaret Thatcher mellett szolgált. Az első nagyköveti megbízása 1980-ban éppen Magyarországra szólt, meghozza úgy, hogy ő maga kérte budapesti kiküldetését. Három évig látta el diplomáciai küldetését hazánkban, majd 1985 és 1988 között, éppen a hideghábo-

rú végének kényes éveiben, Nagy-Britannia moszkvai nagykövete lett. 1988-ban saját döntésre hagyta el a diplomáciai szolgálatot, hogy a könyvírásnak szentelhesse ideje jó részét és tehetségét. Az oxfordi Linacre College vezetője lett, ahol számtalan fontos könyv került ki a keze alól mind szerkesztőként, mind szerzőként. A lebilincselő személyiségként ismert Cartledge pályafutását e téren is osztatlan elismerés övezte. Miután 1996-ban nyugdíjba vonult, teljesen az írásnak

*A Megmaradni című
monumentális mű szerzője
hihetetlenül tájékozott
nemcsak a magyar
történelem, hanem
az irodalom és a kultúra
más területein is.*

Sir Bryan Cartledge a Széchenyi Istvánt megformázó kisplasztikával

*Sir Bryan Cartledge szerint
a megmaradás, a túlélés
nem passzív állapot, hanem
akarni kell, küzdeni kell érte.*

szentelte magát. Ennek köszönhetően született meg egyebek között a már említett nagylélegzetű műve a magyar történelemről.

Az a tény, hogy Sir Bryan Cartledge hét évet töltött el műve megalkotásával, jól mutatja, milyen alapos kutatás előzte meg az értékes tudományos művet. A magyar történelemről szóló könyv a szerzőnek (Magyarország „örök barátjának”, ahogyan ő nevezi magát) abból az elapadhatatlan érdeklődéséből született, amely hároméves nagykövetségi munkája során alakult ki benne. A könyv első angol kiadása *The Will to Survive: A History of Hungary* címmel 2006-ban, az 1956-os forradalom ötvenedik évfordulójának esztendejében jelent meg. Egészen elképesztő tény, hogy egy nagyjából ismeretlen ország történelméről szóló könyvnek óriási sikerre lett angol nyelvterületen, s már a rákövetkező évben újra kiadták (sőt, később egy harmadik kiadást is megért). Természetesen a magyar fordítás sem várható sokáig magára, a hatszáz oldalas mű 2008-ban került a magyar olvasók kezébe *Megmaradni – A magyar történelem egy angol szemével* címmel. A hazai fogadtatás is egyértelmű sikertörténet volt, hamarosan következett a második kiadás, amely szintén gyorsan eltűnt a könyvesboltok polcairól.

A szóban forgó angol egyértelműen szerető szemmel nézi Magyarországot. Könyvére azonban nem csupán ezért várt egyöntetűen lelkes és pozitív fogadtatás hazánkban is. A sorain átütő nagyfokú empátia nem csorbítja a történész objektivitását. A tényeket mértani pontossággal kezeli, tárgyismerete alapos és kiterjedt, a történelmi személyiségekről árnyalt, sohasem sablonos képet fest. Cartledge hihetetlenül tájékozott nemcsak a magyar történelmet, hanem az irodalmat és a kultúra más területeit illetően is. Ritkaságszámba megy, hogy egy volt nagykövet beszéli a nyelvünket is, annak idején szorgalmasan végezte a Debreceni Egyetem kurzusait, sőt, még a Univer-

sity of Westminsteren is szerzett oklevelet magyar nyelvből.

Sokan értékelték már többé-kevésbé behatóan ezt a maradandó jelentőségűnek bizonyuló könyvet. Értékeinek érzékelésére talán az a legjobb, ha a jól ismert magyar gyökerű történészek, John Lukacsnak a műhöz írt előszavából idézünk két gondolatot. „Természetes, hogy a nemzetek történelmét általában saját fiaik írják meg. Vannak azonban olyan példák is, amikor egy idegen rokonszenvező, érdeklődő tekintete olyan tisztánlátással hatol be események, bonyolult hajlamok és érzelmek vadonába, hogy többet sikerül elérnie, mint steril »tárgyilagosságot«.” „Már címében elárulja a szerző legfontosabb felismerését: a magyar

gyarok számára a történelmük. Azt is látta a nagykövetségen, hogy brit vendégei vajmi keveset tudnak Magyarországról. Először tehát úgy gondolta, nekik ír egy könyvet, később azonban már annak érdekében kívánt tenni valamit, hogy jobban megismerjék Nagy-Britanniában a magyar történelmet.

A *Megmaradni* című könyv Magyarország teljes történelmét átfogja, a népvándorlástól és a honfoglalástól kezdve egészen addig, amíg hazánk a NATO és az Európai Unió tagja nem lett. Külön érdekesség, hogy a zárófejezet eseményeit a szerző közelről látta, és az események jó néhány szereplőjét személyesen ismerte. A mű nemcsak történészi szempontból

kiemelkedő mű, hanem írói stílusa is olvasmányos, ötvözi az elbeszélést az elemzéssel és a történészi következtetésekkel.

Bryan Cartledge rengeteg forrást használt fel könyvéhez, és minthogy magas

szinten megtanult magyarul, azt is észrevette, ha egy forrás „ideológiai kényszerzubbonyt visel”, ahogyan ő fogalmazott. Minél többet olvasott, annál többet értett meg a magyarságról, és így alakult ki benne az a gondolat, hogy a magyar történelem legfőbb jellemzője a megmaradás ereje. Egy ország, semmihez sem hasonlító nyelvvél, amely nagy birodalmak között, ellenséges népek gyűrűjében, megszállások és leverett forradalmak sűrűjében, elveszített világháborúk során folyamatosan harcolt a megmaradásért, mongolok, törökök, németek, oroszok ellen. Egy népnek, amely történelme során szinte minden háborút elveszített, a fenn-

Mádl Dalma asszony a Hír TV Sir Bryan Cartledge élete című filmjében

Mádl Dalma

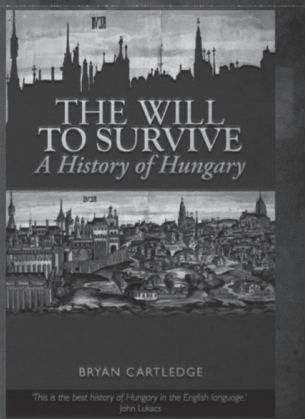
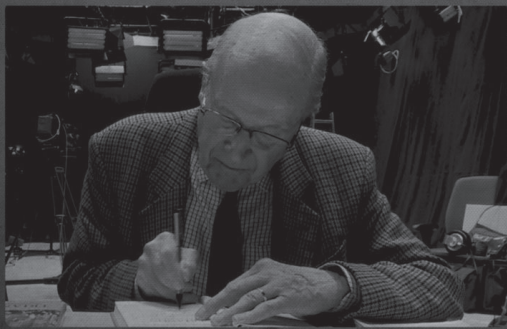
nézet karakterének egyik legjellemzőbb vonása, hogy minden katasztrófa ellenére újra és újra sikerül megmaradnia, majd meglepő módon felemelkednie.”

A könyv megírása abból a felismerésből indult, hogy nagykövetségi munkássága idején Cartledge megértette, mennyire fontos a ma-

maradása nemhogy meglepő, hanem már-már a csodával határos, különösen úgy, hogy még nemzeti identitását, kultúráját és nyelvét is meg tudta őrizni. Mindezt megértve a címválasztás kézenfekvőnek bizonyult a szerző számára. Az angol cím, a túlélés akarása (*The Will to Survive*), különösen kifejező, a történész szerint

Képek a Hír TV
Sir Bryan Cartledge élete
című filmjéből

...how a small country, for much of its existence
equidistant between two empires, surrounded by hostile neighbours
and subjected to invasion and occupation, survived the frequent tragedies
of its eventful history to become a sovereign democratic republic
within the European Union.

MEGMARADNI

ugyanis a túlélés nem passzív állapot, hanem akarni kell, küzdeni kell érte.

Nyugodtan kijelenthetjük, hogy Sir Bryan Cartledge könyve csodálatos hozzájárulás Magyarország történelmének alapos hazai és nemzetközi megismertetéséhez. A világhírű angol történész azonban nem állt meg itt: e nagyszabású munkája után még egy kötetet szánt hazánknak, méghozzá történelmünk egyik fordulópontjának, XX. századi tragédiájának. Ezt a könyvét londoni kiadója felkérésére írta egy olyan sorozathoz, amely az első világháborút lezáró békerendszerről és annak következményeiről szól. Az ugyancsak tartalmas és alapos kötet *Károlyi & Bethlen: Hungary (Makers of the Modern World)* címmel jelent meg először, 2009-ben. A magyar fordítás ezúttal még gyorsabban érkezett: ugyanabban az évben hazánkban is megjelent a könyv *Trianon egy angol szemével* címmel (ezt is követte újabb kiadás). A mű, ahogyan címe is elárulja, a számunkra oly tragikus trianoni békediktátum körülményeit, okait és következményeit mutatja be. Amitől igazán különleges, az megint csak a minket szerető kívülálló szakmailag tárgyilagos, mégis empatikus tekintete. Hiába jelent már meg olyan sok minden magyarul e témáról, egy angol történész és egykori diplomata olyan nézőpontokat képes felvetni, olyan tényeket ismer, amelyekre egy magyar történésznek aligha lehet rálátása. Különösen érdekessé teszi tehát a művet, hogy Cartledge hazánkban eddig ismeretlen dokumentumok alapján mutatja be a győztesek érdekei által vezérelt döntéseik okait és következményeit.

Talán meglepő lehet magyar szemmel, hogy miért épp Károlyi Mihályt és Bethlen Istvánt látja az események főszereplőinek Cartledge. Ha azonban jobban belegondolunk, és megismerjük a szerző látásmódját, máris érthetőbb ez a szempont. Károlyit, akit ugyan méltat háborúellenes magatartásáért, nem tekinti igazi államférfinak, ráadásul azzal, hogy 1919-ben átadta a hatalmat a kommunistáknak, végzetesen befolyásolta a béketárgyalások kimenetelét. Az 1919-es események következménye az lett, hogy Magyarország nem kapott helyet annál

a tárgyalóasztalnál, amelynél a sorsáról döntöttek. A sokkal konzervatívabb Bethlennek ellenben, igazi államférfiként, az 1920-as években csodálatos módon sikerült talpra állítania Trianon romjaiból az országot. Fokozatosan elérte nemcsak azt, hogy a gazdaság újra erőre kapjon, hanem még a nemzetközi színtérre is sikerült visszavezetnie hazánkat.

Sir Bryan Cartledge művéből kiderül, hogy a győztes hatalmak politikusai voltaképp nem voltak ellenségesek Magyarország iránt, ám több mozzanat is hazánk ellen játszott. Először is Magyarország a vesztes oldalra került, és az öt övező győztes országok érdekei szemben álltak vele. Ezenkívül az államférfiak a tanácsadók jelentéseire támaszkodtak, a francia és az angol tanácsadóikban pedig nem kevés előítélet élt Magyarországgal szemben. Tovább rontotta a helyzetet a Kun Béla-féle köztársaság, amely miatt a magyar békeszerződés megtárgyalása a sor végére került. Addigra a résztvevők már belefáradtak a „békecsinálás-

ba”, gyorsan és megdöglődtlenül döntöttek, s teljesen figyelmen kívül hagyták az etnikai kérdést. Sajnos, hazánkon már az sem segített, hogy később, a 30-as években Seton-Watson, aki régebbi magyarországi tartózkodása nyomán a béketárgyalásokon a legellenségesebb volt hazánkkal szemben, maga is elismerte, hogy Trianon nagy hiba volt. Ez a ránk nézve oly tragikus példa is jól mutatja Cartledge ama gondolatának mély igazságát, miszerint az államférfiak, a diplomataik és tanácsadóik elfogultságai és tévedései túléltek őket. Éppen ezért egykor diplomataként is igyekezett szem előtt tartani, hogy olykor bizony egy döntésnek, amely esetleg nem látszik túlságosan fontosnak, több százezer ember viseli a következményeit.

Sir Bryan Cartledge magyarországi elismerését és hatását könyveinek többszöri kiadása mellett az is jelzi, hogy 2016-ban dokumentumfilm készült róla *Trianon – egy angol diplomata szemével* címmel. Hivatalos elismerésben is részesült: 2013-ban Lánchíd-díjat kapott a magyar külügyminisztériumtól. Ezt a külön-

leges kitérítést olyan embereknek ítélik oda, akik általános emberi értékeik mellett kiemelkedő teljesítményt nyújtottak Magyarországnak külpolitikai érdekeinek érvényesítésében. Sir Bryan Cartledge pedig nem csupán diplomáciai tevékenységével, hanem könyvei révén a magyar történelem, kultúra és látásmód nyugati megismertetésével is messzemenően kiérdemelte ezt az elismerést. ♣

„MAGYARORSZÁG ÖRÖK BARÁTJA”

Interjúrészlet a Kossuth rádió Sir Bryan Cartledge-dzsel készült adásából

A Trianon-kötet itthoni, 2009-es megjelenése után (közelebbről 2010 nyarán) a Kossuth rádió interjút készített a szerzővel. Idézzünk most részleteket ebből a beszélgetésből.

– Nagykövet úr, tudjuk, hogy második könyvét a Trianon-kötetet londoni kiadója felkérésére írta, aki sorozatot készített az első világháborút lezáró békekeresztről és következményeiről. Minden érintett országgal egy-egy külön kötet foglalkozik, mégpedig úgy – ez volt a kiadó kívánsága –, hogy a főszereplők, a személyek álljanak a középpontban. Mi, magyarok gróf Apponyi Albert nevét kapcsoljuk Trianonhoz. Ön két másik gróft választott. Miért?

– A kiadónak az volt az elgondolása, hogy minden könyvnek legyen egy fejezete, amely az előkészületekről szól, és egy másik a békekonferencia következményeiről. Igaz, hogy Apponyi volt a magyar küldöttség vezetője, de a küldöttség csak igen rövid időt töltött a konferencián. Apponyi mindössze három napot. Különböző is, ő már visszavonult, sem az előzményekben, sem a következményekben nem volt szerepe. Ezért választottam az előzményekhez Károlyit, a konferenciát követő időhöz Bethlent.

– Ön bizonyára tudja, hogy aligha akad magyar, akinek mindkét személy egyformán rokonszenves lenne. De ön brit, és így elfogulatlanul tudja megítélni őket.

– (Elneveti magát.) Nos, ez az objektivitás kérdésével függ össze. Én úgy gondolom, hogy mindkét személyiség rokonszenves, bár teljesen különbözőek. Károlyi lobogó temperamentum, különösen fiatal korában.

Bátor, ami a háborúellenességét illeti, hiszen nem lehetett könnyű elviselni a hazafiatlanság vádját az Országgyűlésben. De ő nem volt igazi államférfi. Ahogyan átadta 1919-ben a hatalmat a kommunistáknak, az nagyon siralmas esemény volt. Bethlen sokkal konzervatívabb, sokkal inkább hagyományok embere, és sokkal inkább államférfi. Csodálatraméltó, amit véghezvitt az 1920-as években, ahogyan 1919 és Trianon romjaiból Magyarországot ismét egy számottevő európai országgá tette.

– „Az államférfiak, diplomatáik és tanácsadók elfogultságai és tévedései túléltek azok

Mark Odescalchi, az Andrássy Gyula Alapítvány elnöke és Sir Bryan Cartledge az Andrássy Egyetemen, a History of Hungary kötetének megjelenésekor, 2006

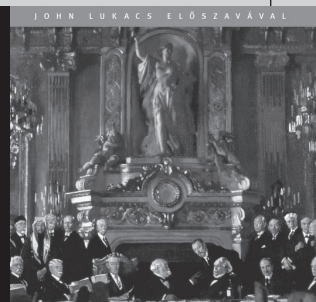
megvalósítóit.” Ezt a tanulságot ön történészként vagy a diplomataként szűrte le?

– Ezt mint korábbi diplomata írtam. Amikor tanulmányoztam a párizsi békekonferenciát, Trianont, és azt, hogyan történt mindez, felfogtam: diplomataként esetleg nem látsz valamit túlságosan jelentősnek. Pillanatnyilag. De következményeiben több százezer embert érinthetnek. Ezért egy diplomatának, akár részt vesz egy tárgyaláson, akár aláír valamit, nagyon erősen el kell képzelnie a következményeit! Ahogy írtam a könyvet, visszagondoltam: mit tettem én diplomataként, nem hibáztam-e akaratlanul is. Ezért írtam le ezt a mondatot.

– Amikor Budapestre jött 1980-ban, bizonyára tájékozódott az országról.

– Ahogyan az a diplomáciai szolgálatban gyakran előfordul, mindössze három hetem volt, hogy némi ismereteket szerezzek az országról, de fantasztikus tanárom volt: Határ Győző.* Ő igazán mindent megtett, három

*Trianonról:
az 1919-es hazai események
is nagyban hozzájárultak
ahhoz, hogy Magyarország
nem kapott helyet annál
a tárgyalóasztalnál,
amelynél a sorsáról
döntöttek.*

JOHN LUKÁCS ELŐSZÁVÁVAL
BRYAN CARTLEDGE
TRIANON
egy angol szemével
OFFICINA KIADÓ

hét azonban kevés arra, hogy a történelemben is elmélyedjünk. Erre akkor került sor, amikor már újra itthon voltam, és éreztem, hogy a magyarok számára milyen fontos a történelmük. Elhatároztam, hogy nemcsak a saját ismereteimet bővítem, hanem teszek valamit annak érdekében, hogy jobban megismerjék Nagy-Britanniában a magyar történelmet.

– Megmaradni. Az angol cím szó szerinti jelentése: a túlélés akarása. Ez ön szerint a magyar történelem legfőbb tanulsága?

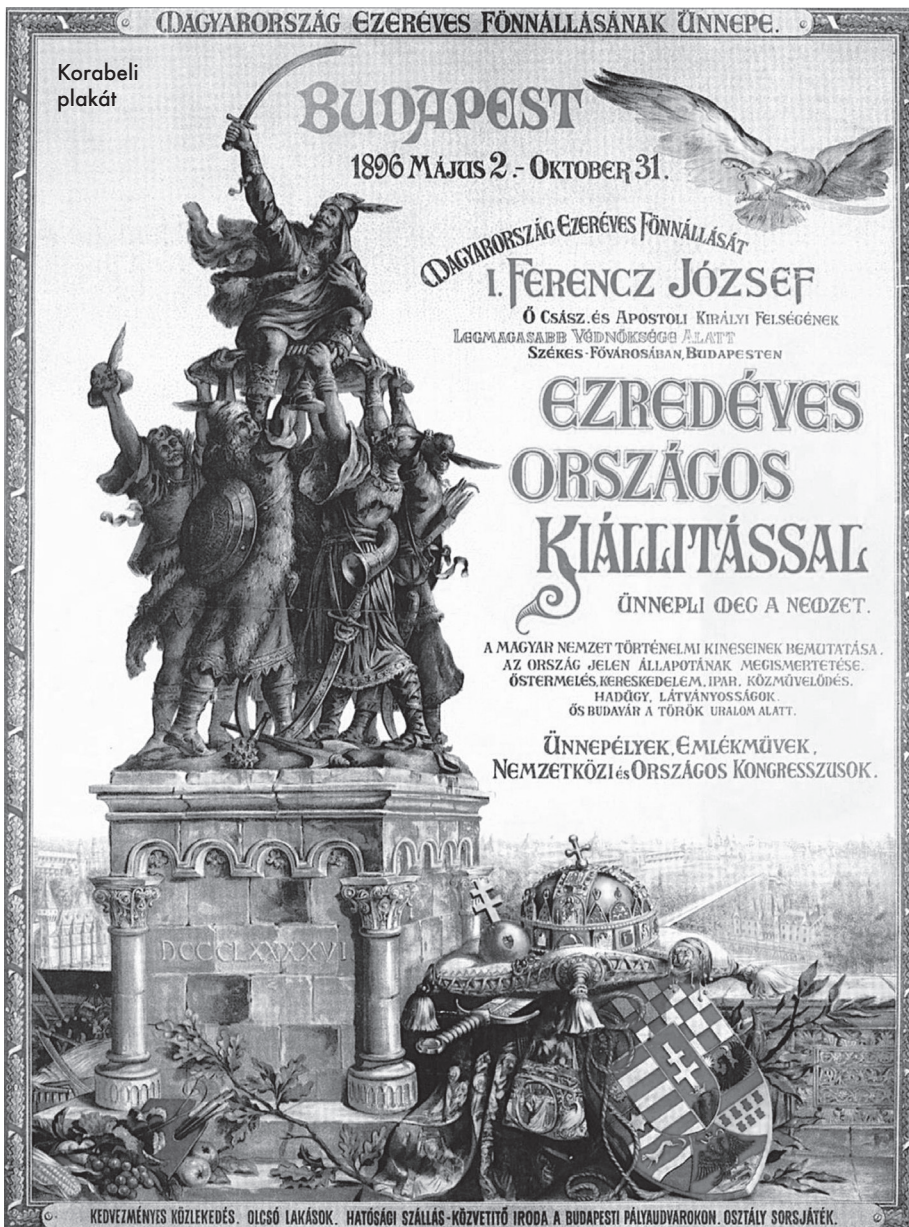
– Igen. Minél többet olvastam, minél többet értettem meg a magyar történelemből, annál jobban lenyűgözött a megmaradás ereje. Itt mindig

harcoltak a megmaradásért: először a mongolok, aztán a törökök, az osztrákok, a XX. században pedig a németek és az oroszok ellen. Ez a kis ország a saját nyelvvel egyre jobban meglepett: ahogyan meg tudott maradni, meg tudta őrizni nemzeti identitását, nemzeti kultúráját és nyelvét. Így amikor eljutottam első könyvemmel a címadáshoz, magától jött ez a cím. ♣ (Cservenka Judit)

*Kossuth-díjas magyar író, költő, filozófus, a 90-es évek közepén többször szerepelt a Lyukasóra folyóirat szerzői között is.

SIR BRYAN CARTLEDGE TRIANON-KÖTETÉBŐL

Most, hogy a millenniumi ünnepek 125. évfordulójához értünk, a Lyukasóra lapjain több helyütt is visszaidéztük emlékezetes pillanatait. Az alábbiakban olvassuk el azt a citátumot Sir Bryan Cartledge Trianon-kötetéből, amelyben a királyi pár akkori látogatásáról ír. Aztán folytassuk I. (Szent) István királyunkról és a legnagyobb magyarról leírt gondolataival. (A szerkesztő)

és viseletről. A kíséretnek csaknem két órába tellett, amíg átjutott a Dunán a túlpartra. A 80 városi és megyei bandérium a huszáregyenruha számos változatát mutatta be, volt ott sok paraszti viselet, és voltak, akik szemes páncélinget viseltek, fokossal és ólmosbottal. A ruházatok bemutatták a színskála minden árnyalatát, az izmos parasztok ruhái visszafogottabb színeitől [...] a legvadabb skarlátvörös és kénsárgáig, azürkékig és vakító fehérig, az ibolyaszíntől, a bibortól az aranyig, a karmazsinvörös és rubintvörös. Sokan hanyag eleganciával leopárd- vagy párdücbört vetettek a vállukra.«

Ahogy a menet lassan levonult a Várból, és átkelt a Margit hídon, fanfár harsogott és ágyúk dörögtek, üdvözölték az uralkodót és hitvesét. A budapestiek és a királyság minden részéből a fővárosba érkezett magyarok, amikor nem az uralkodó osztály pompás felvonulását csodálták, jóllakhattak a Vérmezőn, egy tömeges pikniken, ahol ökrök forogtak a nyársakon, vagy a Városligetben felállított rengeteg pavilonnál. Az ünnepek alatt liter bor és pár virsli fogyott naponta. A magyar nemzet a millenniumot ünnepelte, annak az ezredik évfordulóját, hogy Kr. u. 896-ban a magyar törzsek szövetsége elfoglalta a Kárpát-medencét. A menetben, a súlyos díszmagyarban izzadó sok nemes úr között ott lovagolt Magyarország két későbbi miniszterelnöke is: *Károlyi Mihály* gróf, megyéjének a bandériumában, és *Bethlen István* gróf, budapesti joghallgató, a népes erdélyi csoportban. Mindkettőre vezető szerep várt a legszörnyűbb esemény sorban, amely valaha is lesújtott a magyarokra. Egyikük majd segíteni fogja az országot a talpra állásban...»

I. (Szent) István királyról

[...] „*Magyarország ezer éve...* Más, szerencsebb nemzetek történelme diadalokkal és győzelmekkel van megtűzdelve, Magyarországé szerencsétlenségekkel és vereségekkel. A magyarok erőssége a túlélés és a talpra állás. Száz esztendővel az után, hogy a magyar törzsszövetség elfoglalta a termékeny Kárpát-medencét, és fél évszázaddal az után, hogy a magyarok kalandozó rabló hadjáratai, amelyek Brémától Bolognáig rettegéssel töltötték el Európát, I. (Szent) István király megvetette

A millenniumról

„Budapest, [1896.] június 8. Ünneplőbe öltözött a magyar főváros ezen a szép nyári napon. Ferenc József osztrák császár és magyar király ritka látogatásai egyikére érkezett királyságába és második fővárosába. Erzsébet királynét, a melankolikus szépséget, akiről köztudott volt, hogy jobban kedvelte a tágas magyar mezőket és a tüzes lovakat, mint a Hofburg hideg formalitását, és aki a császár- király oldalán ült, a magyarok tömegei különleges melegséggel

üdvözölték. Lovas, hagyományos öltözékben, a megyei bandériumok és a nemzet feudális milíciája képviselőjében kísérték az állami díszhintót a királyi palotából a koronázó Mátyás-templomba, majd a Dunán át a gótikus stílusban épült új Parlamentig. Még a londoni Times tudósítóját is, aki az alkalomra Bécsből leutazott Budapestre, lenyűgözte a látvány: »Reménytelen vállalkozás volna, hogy teljes képet kíséreljünk meg adni a szivárvány minden színében pompázó sok száz egyenruháról

J. N. Geiger: István király megkoronázása

egy európai keresztény királyság alapjait. Bár rendkívüli katonai tehetséget árult el, amikor legyőzte azokat, akik szembeszálltak hatalmával, I. István mindenekfelett a béke és a rend embere volt. Nyugat felé irányította országát, amikor a római, és nem a bizánci ortodox kereszténységet választotta. Olyan közigazgatási szervezetet adott az országnak, amelynek központi eleme, a megye, mind a mai napig működik. Politikai eredményei teljes mértékben indokolják azt a tiszteletet, amellyel a magyarok ezer év múltán is adózhatnak emlékének. A Szent Korona, amelyet II. Szilveszter pápa küldött Istvánnak az év karácsonyán lezajlott koronázására, a magyar államiság legfőbb jelképévé vált, és az is maradt.”

A legnagyobb magyarról

[...] „A gazdasági elmaradottság, a napóleoni háborúk után a mezőgazdasági árak összeomlása okozta sebezhetőség az egyre növekvő társadalmi feszültséggel együtt elgondolkodtatták a magyar nemesi osztály művelt tagjait: az írókat, a költőket és a politikusokat, akik megérezték, hogy tenni kell valamit. A XIX. század első felében ez a szükség irányította egy csoport kiemelkedő ember tevékenységét, közülük Széchenyi István, Kossuth Lajos és Deák Ferenc nevének kell megemlíteni. Ők a reformkor idején hazájuk történelmének fényes lapjait írták. [...]

Balogh Katalin, az Officina Nova kiadóvezetője a Hír TV filmjében

Balogh Katalin
kiadóvezető, Officina Nova

Than Mór: Széchenyi és Deák kora, a Magyar Nemzeti Múzeum lépcsőházát díszíti

Széchenyi István a Vaskapunál, Schöffl József, Schöffl Ágoston festményéről, 1836 (A festményen Széchenyi lapja, a Jelenkor egy száma is látható)

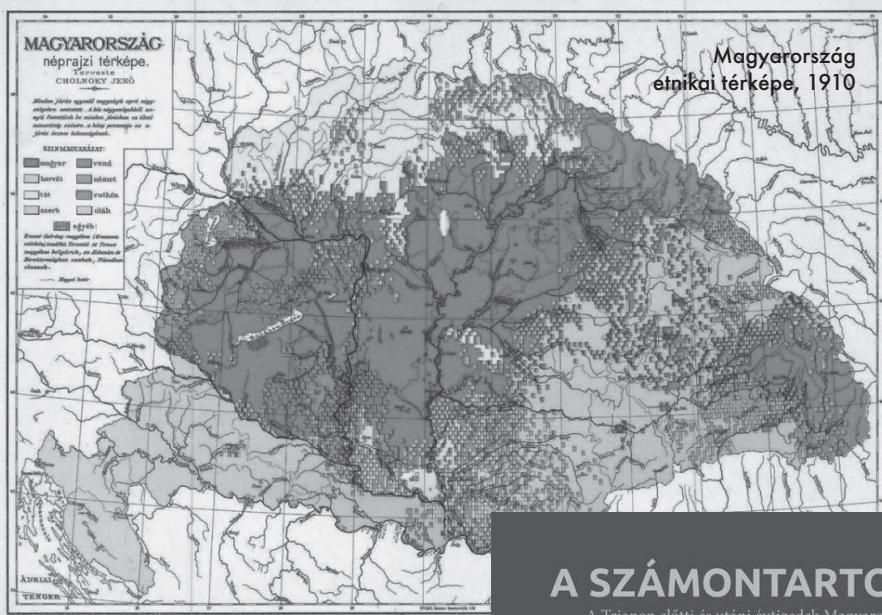
Széchenyi István gróf 1791-ben született Magyarország egyik legkiemelkedőbb mágnás családjából. Rövid, de kiváló katonai pályafutás után lelkes utazó lett, erős és értelmes kíváncsiság hajtotta, hogy megismerje más országok működését is. Angliai látogatásai nyomán mélyesen csodálta az angol politikai intézményeket, a társadalmi mobilitást és életmódot. Egyetértett Jeremy Benthammal abban, hogy a régi törvények és szokások, bármilyen tiszteletreméltóak is, elvetendőek, ha többé nem hasznosak: a holtak nem gyakorolhatnak zsarnokságot az élők felett. Nem volt demokrata, úgy vélte, hogy a földbirtokos osztályok folyamatos túlsúlya az egyetlen biztosítéka a nemzet fennmaradásának. Ugyanakkor szenvedélyesen hitt abban, hogy Magyarországon sürgető szükség van a fokozatos, konszenzuson alapuló társadalmi és gazdasági reformokra. Azzal érvelt, hogy a földbirtokos, éppúgy, mint a paraszt, annak a feudális rendszernek a rabja és áldozata, amely

még mindig Magyarországra nehezedett. Erőfeszítéseivel és három átütő erejű könyvével, amelyek közül a Hitel a legismertebb, igyekezett meggyőzni saját osztályát. A földbirtokosokat meg kell szabadítani az ősiség törvénye béklyóitól, amely megakadályozza, hogy hitelt kapjanak beruházásaikhoz, mert nem kínálhatják fel birtokukat biztosítékként. Széchenyi nemcsak az elméletek embere volt, hanem gyakorlati reformer is: hozzájárult a Magyar Tudományos Akadémia megalapításához és finanszírozásához, meghirdette a Budát és Pestet összekötő Lánchíd tervét, szorgalmazta Magyarországon a lótenyésztést és a lóversenyek bevezetését, és Pesten megalakította az első angol típusú klubot. Életére azonban gyakori depressziós időszakok vetettek árnyékot, ezek végül aláásták az egészségét, és 1860-ban öngyilkosságot követett el. Ennek ellenére teljes mértékben megérdemelte azt a kitüntetett jelzést, amellyel a nála radikálisabb Kossuth Lajos, későbbi ellenfele illette, amikor a legnagyobb magyarnak nevezte őt: ez az elsőbbsége máig elvitathatatlan.”

(Magyar kiadás:
Officina 96 Kiadó, Budapest, 2009)

A NEMZETI BIBLIOTÉKA ÚJRA NYITVA

Május elejétől megint várja olvasóit az Országos Széchényi Könyvtár törzsgyűjteményi olvasóterme és Könyvtártudományi Szakkönyvtára – természetesen, az egészségvédelmi előírások betartása mellett. És kicsit később a különgyűjteményeiket és könyvesboltjaikat is látogathatják majd a védettségi igazolvánnyal rendelkezők. Az újranitás öröme az OSZK blogja kuriózumszámba menő témákra hívja fel a figyelmet, válogassunk hát mi is ezek közül, hiszen a nyomtatott változat szemléletesebben tárhatja elénk a ritkaságokat.

hoz, ahol a református gimnázium növendéke volt. Ő maga így vallott erről: „Nekem két édesanyám van: a szülőanyám, és a szellemi anyám, a sárospataki alma mater [...]. Amikor a világtól elzárt kicsi szülőfaluból, Gyagyátorból bejutottam a kollégiumba, Patak a világvárost jelentette. [...] Minden diákot figyelemmel kísértek, felismerték és támogatták a tehetséget. Szerettem rajzolni, szobrásznak, festőnek készültem. Zenetanárom, a nagyhírű Szabó Ernő azonban rögtön észrevette, hogy az átlagnál több muzikalitás van bennem – neki köszönhetem, hogy erre a pályára léptem. Fekete Gyulával egy padban is ültem Sárospatakon, ő jól tudja, hogy amilyen iskolai díjat rajzzal és énekléssel meg lehetett nyerni, azokat én mind megnyertem.”

Fiatalon bejárta Erdély tájait, találkozhatott az élő-eleven népművészetel, népi énekesekkel, táncosokkal, hangszerekkel. 1945-ben Budapestre költözött, és az akkor alakult Petőfi-kollégiumban lakott. A Pázmány Péter Tudományegyetemen néprajzot, művészettörténetet és folklorisztikát tanult. Beilleszkedett a népi kollégisták életébe, otthonra talált és megalapította

A számontartott nemzet

A fenti címen, Rózsa Dávid, az OSZK főigazgatója és Rovács Barna, a KSH munkatársa szerkesztésében megjelent kötet a Központi Statisztikai Hivatal kiadványa. A könyv alcíme a tartalmáról is tájékoztatás ad: *A Trianon előtti és utáni évtizedek Magyarországának statisztikai térképeken*. Vagyis a kötet hazánk 1867 és 1945 közötti történelmét mutatja be, a megszokottól nagyon is eltérő szempontokat felhasználva. Ahogyan az április végi könyvbemutatón a KSH elnöke, Vukovich Gabriella kiemelte: „Az album több mint kétszázötven térképének egy része Trianon közvetlen és közvetett hatásait ábrázolja.”

A négyszáz oldalas könyv több mint kétszáz térképének értelmezését és történeti kontextusba helyezését szöveges leírások segítik, amelyek egyúttal a fontosabb események, folyamatok és tendenciák magyarázatait is tartalmazzák. A tizenhárom fejezetre tagoló kötet a közigazgatás, a népmozgalom, a gazdaság, a közlekedés és az idegenforgalom területén bekövetkezett változásokat szemlélteti.

Az angolul is megjelent könyvet a Trianon-emlékév tiszteletére adta olvasói kezébe a kiadó.

A SZÁMONTARTOTT NEMZET

A Trianon előtti és utáni évtizedek Magyarországának statisztikai térképeken

Az Ex libris-gyűjtő Béres Ferenc

A világhírű énekművészre, a dalénekes Béres Ferencre a mai napig sokan emlékeznek. Ám azt hiszem, kevesen tudják, hogy ritka szenvedélynek hódolt: az ex librisek* gyűjtőinek táborába tartozott. Az OSZK munkatársa, Vasné dr. Tóth Kornélia, az *Ex libris gyűjtők, gyűjtemények* című sorozatban nemrégiben, az ex librisek készítői közül Béres Ferencet és gyűjteményét mutatta be.

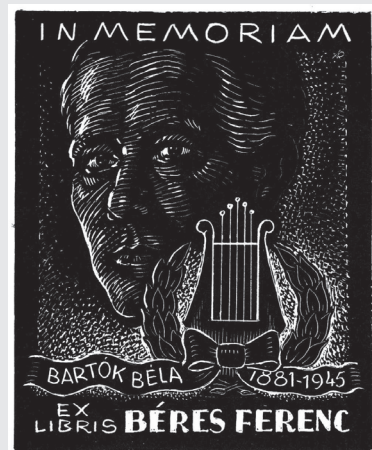
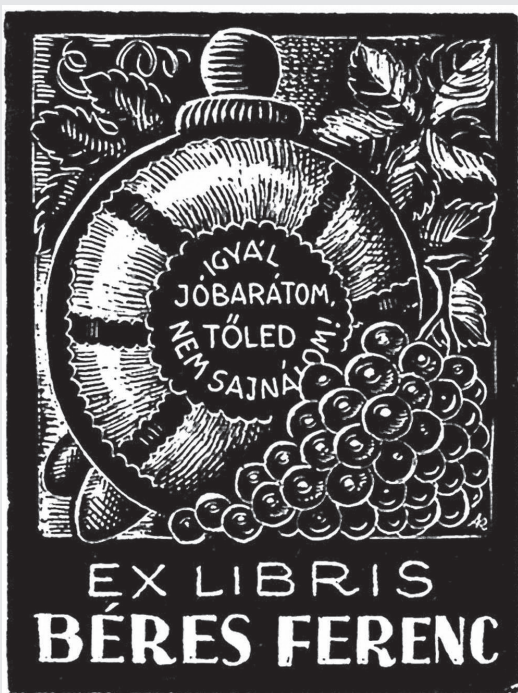
Béres Ferencet (1922–1996), aki a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Gyagyátorban született, komoly kötelekek fűzték Sárospatak-

a Népi Együttesek Művészeti Kollégiumát. A Honvéd Együttes első csoportja 1948-ban lépett fel először, melyben Béres énekes és népi hangszeres szólista is volt egyben. Hazai és külföldi sikerek következtek. 1957 után az Országos Filharmónia szólistája lett. Tízezernél több hangversenyt adott Nyugat-Európában, Ausztráliában és Új-Zélandon, vendégszerepelt Kanadában, Észak-Amerikában és Japánban. Erdélyben 1991–1992-ben hatvanöt jótékony célú hangversenye volt.

A diákkorában szobrásznak, festőnek készülő Béres Ferenc jelentős képzőművészeti

Ex librisek Béres Ferenc gyűjteményéből

magángyűjteményt hozott létre festményekkel, grafikákkal, plakettekkel, szobrokkal, érmekkel. Ezt az anyagot 1968-ban – és későbbi ajándékozásokkal – az általa alapított Sárospataki Képtárnak adományozta. A több százra növekvő kollekció nagyrészt a XX. századi magyar művészetet képviseli, olyan alkotókkal, mint Mednyánszky László, Iványi-Grünwald Béla, Tornyai János, Nagy István, Rippl-Rónai József, Gulácsy Lajos, Holló László. Az általa életre hívott egyháztörténeti gyűjteményt a Sárospataki Református Kollégium nagykönyvtárának juttatta. Sárospatak város vezetősége azzal fejezte ki a művész iránti megbecsülését, hogy elsőként őt tüntette ki díszpolgári címmel. Képzőművészeti érdeklődése vezette el a kis-

grafikához is, belépett a Kisgrafikabarátok Körébe. Ismert grafikusok – Drahos István, Andruskó Károly, Kertes-Kollmann Jenő, Takács Dezső, Korda Béla, Kékési László – készítettek a nevére ex librist, melyekből több is megtalálható az Országos Széchényi Könyvtár Térkép-, Plakát- és Kisnyomtatványtárában, illetve más köz- és magángyűjteményekben. Kékési László grafikája Sárospatakot idézi, a pataki várral és a város címerével. Több, Béres nevére szóló ex libris a zenére utal: népi hangszerek, citerázó férfi, kecskefejes dudát és tárogatót fújó legények ábrájával. Ahogy maga nyilatkozta, a paraszti kultúra és annak hagyományai elsődleges élményforrásai voltak.

A Béres nevére szóló Bartók Béla in-

memoriam lap – Kertes-Kollmann Jenő alkotása – a neves magyar zeneszerzőnek állít emléket a portréjával, utalva arra, hogy Bartók tevékenysége nemcsak a magyar, hanem az egyetemes kultúra szempontjából is korszakalkotó jelentőségű. Fery Antal szerencsi grafikus Béres nevére szóló ex librisein és újévi, ún. PF-lapjain Bartók mellett megörökítette más zeneszerzők, Kodály Zoltán, Liszt Ferenc, J. S. Bach, W. A. Mozart, illetve Csokonai Vitéz Mihály költő és Móricz Zsigmond író portréját. A Károlyi Gáspár református lelkész fordította vizsolyi biblia 400. évfordulójára (1590–1990) metszett Fery Antal-művön a vizsolyi református templomot szemlélhetjük a Bibliával. Albrecht Dürer festő, grafikus születésének 500.

évfordulójára Kertes-Kollmann Jenő alkotott egy Béres nevére szóló ex librist 1971-ben.

A Művészetbarátok Egyesülete az énekművész halálának évében (1996) Béres Ferencdíjat alapított. Béres halála után 1997-ben özvegye, Béres Ferencné Simig Erzsébet a művész zenei könyvgyűjteményét Sárospatak városának ajándékozta. A gazdag anyag a kollégium nagykönyvtárában kutatható. Béres emlékezetét énekművészete mellett tehát képzőművészeti gyűjteménye is hordozza.

Nyelvemlékünk, az Érdy-kódex

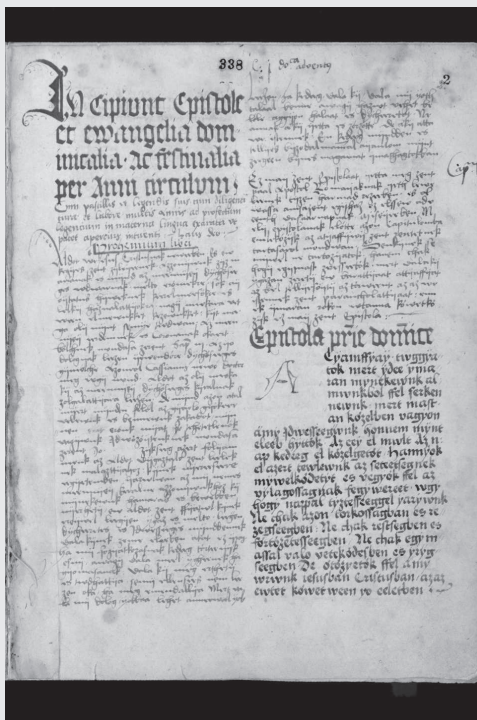
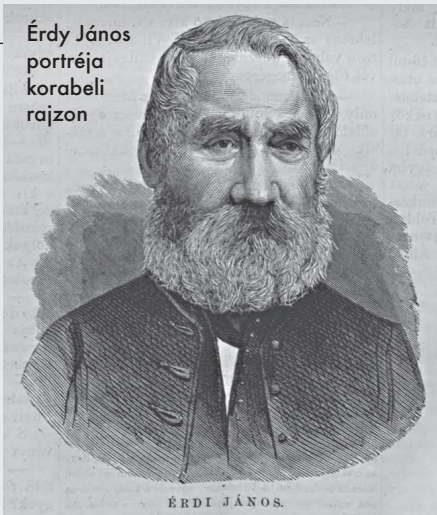
A kódex különös történetével *Korondi Ágnes*, az MTA–OSZK Res Libraria Hungariae kutatócsoport munkatársa jóvoltából találkozhatunk az OSZK online oldalain.

Százötven éve, 1871. május 9-én hunyt el a neves régész, történész, numizmatikus, a Nemzeti Múzeum régiségtárának egykori őre, a Magyar Tudományos Akadémia tagja, Érdy János, akinek nevét méltán viseli az egyik jelentős középkori magyar nyelvemlékünk. Am Érdy János neve lassan csak a tudománytörténeti munkák lapjairól köszönne vissza, ha akadémikustársa, a *magyar irodalomtörténetírás atyjának* nevezett Toldy Ferenc el nem nevezi róla az egyik legértékesebb magyar nyelvemlékkódexet, az 1526 körül a lövöldi karthauzi kolostorban másolt prédikáció- és legendagyűjteményt, amelyet ma az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára őriz.

A kódex a késő középkori magyar nyelvű kolostori irodalom egyik legtudatosabban felépített szerkesztménye. Latin prológusa a magyar irodalom első tudatos írói programja, amelyben a gyűjtemény fordítója és összeállítója, a Karthauzi Névtelenként számontartott ismeretlen néma barát nemcsak azt fejt ki, hogy a „a veszedelmes lutheri eretnokség” ellen kíván „népnyelven való alkotással új lelki táplálékot” nyújtani, hanem az anyanyelvű bibliafordítások fontosságát is hangsúlyozza, és saját biblia- és prédikációfordító módszereiről is szót ejt.

„Szent magambaszállással töprengtem el azon, hogy míg a más nyelveket beszélő népeknek többnyire teljes anyanyelvre fordított Bibliájuk van – gondoljunk csak a németre, csehre, franciára vagy itt a közelünkben a szláv nyelvre, melyre az isteni Jeromos nemcsak a Bibliát magát, hanem héber, görög és latin szövegek alapján új betűkkel a teljes liturgiát is csodálatos műértéssel átültette, s másoknál is ezt lehet tapasztalni –, addig a mi műveletlen és faragatlan magyar népiünket nem harmatozta be ily kegyelem, hogy – akár csak vázlatok formájában is – effajta érdemekkel dicsekedhessék. [...] Újfajta írási, kifejezési és tanítási módszerrel, elismert egyházdoktorok műveiből és a Szentírás legtisztább forrásából merítve, keveset ugyan, de hiteles szövegeket [ültettem át] latinból a mi népnyelvünkre. Szóról szóra [fordítottam le] az episztolákat és az evangéli-

Érdy János portréja korabeli rajzon

umokat az év összes vasárnapjaira s a szentek ünnepeire magyarzatokkal, példákkal és nagyon hasznos tanulságokkal vagy példázatokkal, a mindkét nembeli egyszerűbb testvérek és a latinban kevésbé jártas ifjak számára. E szent együgyű testvéreknek és nővéreknek is legyen mindez hozzáférhető, hogy nagy és kis ünnepeken mintegy tanulva, a szentbeszéd és az olvasmány idejét hasznosabban tölthessék el.” (Madas Edit fordítása)

A 338 levélnyi, valószínűleg felolvasásra és nem elmondásra készült beszédgyűjtemény a teljes egyházi év vásár- és ünnepnapjaira kívánt olvasmányokkal szolgálni. Az egyes alkalmakra előírt bibliai episztola- és evangéliumrészek fordítását különböző, a korban népszerű latin prédikációszerzők (köztük a magyar obszerváns ferences barát, Temesvári Pelbárt) szövegeinek a célközönség igényeit figyelembe vevő fordításával-átdolgozásával és egybeszerkesztésével (kompilálásával) egészítette ki a Névtelen. Míg a szentek ünnepeire szánt, a magyar szentek legendáit is tartalmazó *De sanctis* rész teljes egészében elkészült, a vasárnapi *De tempore* sorozat a nagybőjttel megszakadt, s a kódex díszítése is befejezet-

III. Béla és felesége, Châtillon Anna királyné sírjában talált tárgyi leletek

Az Érdy-kódex magyar előszava és az episztolák kezdete

Érdy János Erdély-érmei

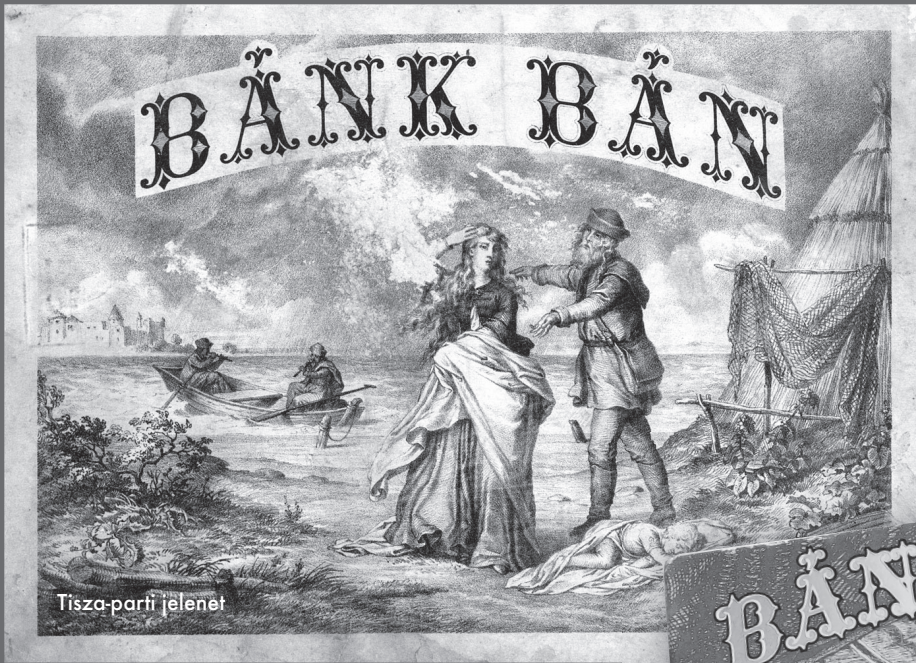
lenül maradt. Ennek az oka ismeretlen, akárcsak a kézirat sorsa a XIX. századig, amikor felbukkant a nagyszombati papnevelő intézet könyvtárában.

A kódex első modern kori említése egy német nyelvű pesti újság, az *Ofner Pester Zeitung* hasábjain tűnt fel (1814), ahol megemlíti, hogy a papnevelde a Nemzeti Múzeumnak adományozta az értékes kötetet. Első tudományos ismertetése a *Tudománytár* 1834/1-es számában, valamint a belőle ugyanitt közzétett első szöveggözlés (*Szent László legendája*) és hasonmásoldal viszont Érdy Jánosnak köszönhető, aki felbukkanási helye alapján még *Nagyszombati Codex*ként hivatkozik rá.

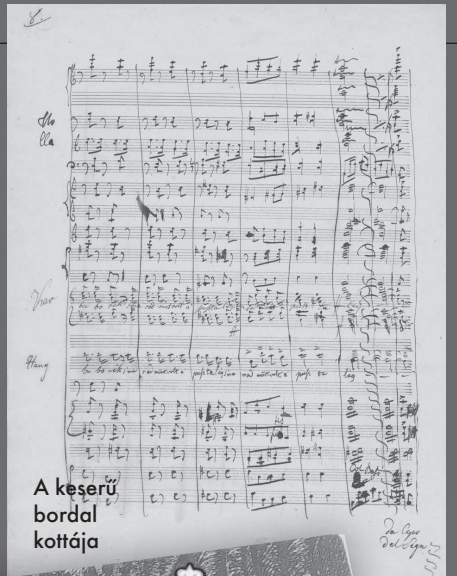
További részletek az OSZK online oldalain olvashatók. ☘

(Az OSZK online tanulmányanyagaiból összeállította: Sághy Ildikó)

* Az *ex libris*, magyarul könyvjegye a könyv tulajdonosát megjelölő, gyakran művészi kivitelű kisméretű grafika, melyet rendszerint a könyv kötéstáblájának belső oldalára ragasztottak.

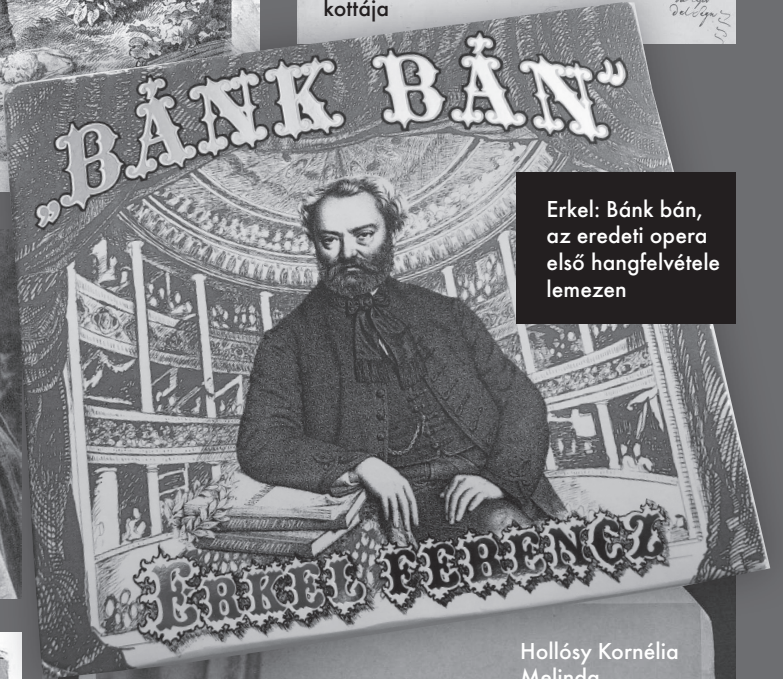
Tisza-parti jelenet

A keserű
bordal
kottája

Bánk bán és Tiborc jelenete az ősbemutatóból

Erkel: Bánk bán,
az eredeti opera
első hangfelvétele
lemezen

Jászai Mari Gertrudisként,
Nemzeti Színház, 1872

Mered

Jászai Mari.

Hollósy Kornélia
Melinda
szerepében
az opera
ősbemutatóján

nem igazán tudott komolyabb pályát befutni, annak ellenére, hogy a jellegzetes magyar konfliktushelyzetek mellett olyan általános jelenségeket mutatnak be, mint a féltékenység, a testvérharc, vagy épp a szegénység, az elnyomás, a vallási intolerancia és az ezek elleni küzdelem.

A témaválasztás mint a politikai rendszer kritikája és az aktuálpolitikai mondanivaló nagyon fontos szerephez jut a művekben, miközben valóban egyfajta mítoszteremtés zajlik. Mindkét szerzőnél fontos üzenetűt válik a cselekmény, a történelmi párhuzamokkal hívják fel a figyelmet az újra aktuális problémákra, a mítoszteremtés pedig ugyanezt pozitív példa- és iránymutatással erősíti meg. A közös mondanivaló is egyértelmű: magyarok egy csoportja veszélyeztetve érzi a nemzet hagyományait, mert egy idegen kultúrát próbálnak meg felülről az országra erőltetni, és közben belső elnyomás is fennáll.

A *Bánk bán* keletkezéstörténete közismert. Erkel esetében a magyarságra való tudatos eszmélés bár korábbi, a visszavonhatatlan elköteleződést és a magyar történelmi témák elsődlegessé válását az 1848-1849-es szabadságharc és annak leverése hozta el, amely óriási traumaként érte az egész nemzetet.

Az *István, a király* keletkezésével kapcsolatban több eseményt is meg kell neveznünk. Ugyanez az eszmélés és elköteleződés Szörényi Leventénél, ha nem is ekkora traumaként, de mégis erőteljes hatásként az 1968-as csehszlovákiai események következtében kezdődik, amikor az Illés együttes éppen azokban a napokban nyerte meg a táncdalfesztivált, amikor a prágai tavaszt eltiporták. Elindultak turnéra mint a táncdalfesztivál győztes együttese, és meg kellett állniuk az úton, mert szó szerint szembejötték a tankok a magyar sorkatonákkal. Persze 1956-ról és úgy általában a rendszerkritikáról nem ekkor hallottak először az Illés tagjai, de világosan kimutatható, hogy ez az a pont, amikortól az erőteljesebb politikai üzenetű számok irányába indul a Szörényi-Bródy-páros.

Ennek az eseménynek a folyománya az 1971-ben megjelent úgynevezett „fehér lemez”, amelyen az emberi jogok egyetemes nyilatkozatából vett részletekre írt beatoratórium található, és amely a mai napig jelentősnek és aktuálisnak tekinthető akár zeneileg, akár mondanivalójában. Ha zeneileg nézzük, ez az első szvitszerű, összefüggő Szörényi-zenemű, amelynek nyitó tétele, a *Te kit választanál?* később az *István, a király* nyitószáma lett, tehát tagadhatatlan az összefüggés a két mű között. A másik kapcsolódási pont az, hogy az *István, a király* sem opera a szó igazi értelmében, sokkal inkább szvitszerű a szerkesztése. Azt is fontos megemlíteni, hogy itt jelenik meg elsőként hangsúlyozottan a tudatos üzenet, a politikai, társadalmi utalás.

Erősíti a kapcsolatot a két mű között, hogy a *Bánk bán* és az *István, a király* bemutatásának körülményei is hasonlóak voltak. Az elnyomás, a jól eltalált párhuzamok egyfajta nemzeti ünneppé alakították mindkét bemutatót, és ehhez az érzéshez próbált minden előadás alkalmával visszatalálni a közönség. Nyilván annak is oka van, hogy bő 100 évnek kellett eltelnie, mire annyira megváltozott a zenei ízlés és a korstílus, hogy a *Bánk bán* mellé nemzeti operának odakerülhetett az *István, a király* is. Jelen tanulmányban a társadalmi-politikai párhuzamok mellett két fontos zenei kapcsolódási pontra fókuszálunk az Erkel- és Szörényi-életműben: a népzene és az Erkel által megzenésített Himnusz motívumainak jelentőségére.

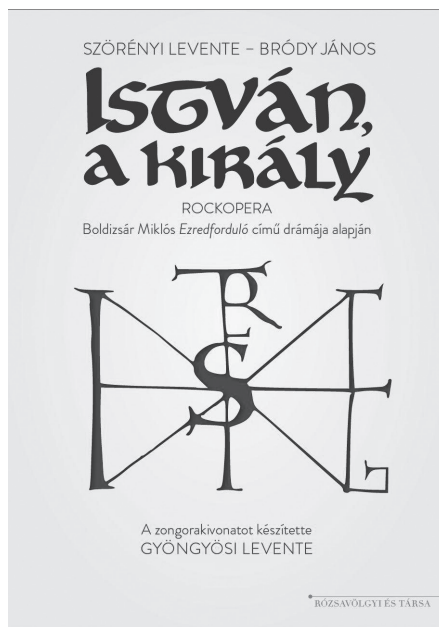
Erősíti a kapcsolatot a két mű között, hogy a *Bánk bán* és az *István, a király* bemutatásának körülményei is hasonlóak voltak. Az elnyomás, a jól eltalált párhuzamok egyfajta nemzeti ünneppé alakították mindkét bemutatót, és ehhez az érzéshez próbált minden előadás alkalmával visszatalálni a közönség. Nyilván annak is oka van, hogy bő 100 évnek kellett eltelnie, mire annyira megváltozott a zenei ízlés és a korstílus, hogy a *Bánk bán* mellé nemzeti operának odakerülhetett az *István, a király* is. Jelen tanulmányban a társadalmi-politikai párhuzamok mellett két fontos zenei kapcsolódási pontra fókuszálunk az Erkel- és Szörényi-életműben: a népzene és az Erkel által megzenésített Himnusz motívumainak jelentőségére.

A népzene és a népi hangszerek

Az egyik legfontosabb kapcsolódási pont Erkel Ferenc és Szörényi Levente között a népzene mint a nemzeti jelleg kifejezésének egyik legfontosabb eszköze, ezen belül pedig egyfelől a népi hangszerek zenekarba emelése, másfelől pedig a népzene feldolgozásának, megjelenítésének a módja és jellembrázolási funkciója.

Erkel népzenevel való találkozása közismert: Pozsonyban hallotta Bihari Jánost hegedülni, és ez életre szóló élményt jelentett számára. A kortársak közül nem volt egyedül azzal a törekvésével, hogy a zenei nyelvet magyar népzenei, pontosabban népies műzenei elemekkel tegye magyaros jellegűvé, elég, ha csak Liszt Ferencet említjük. Tudjuk, hogy a verbunkos reneszánszát élte ebben a korszakban, virágzott a palotás és a csárdás, ugyanakkor tény az is, hogy Erkel Kolozsváron nemcsak népies műzenét, hanem számos magyar népdalt is hallott.

Szörényi Levente találkozása a népzenevel korábbi, mint a tánchámozgalmak '72-es megjelenése, sőt bizonyos értelemben éppen az ő egész korai, az Illés-számokban megjelenő népzenei feldolgozásai voltak azok a pontok, amelyek inspiráltak és a népzene felé fordítottak a tánchámozgalmak elindítói közül sokakat, például Sebő Ferencet és Halmos Bélát, akik erről maguk is többször beszéltek. Ez tehát nagyon tudatos népzene felé fordulást és a kort megelőző népzenei ismereteket feltételez, hiszen az Illés már a hatvanas években alkalmazott népi hangszereket – citerát, furulyát –, illetve konkrét népdalokat dolgozott fel.

Szörényi Levente a lemezbortóval
FOTÓ: STEKOVICS

Utóbbira példa a Bródy János által jegyzett, *Átkozott féltékenység* című Illés-szám, amely tulajdonképpen az ismert, Pátria-lemezen is megjelent Lajtha-gyűjtés 1942-ben rögzített, *Elmegyek, elmegyek* kezdetű széki népdalnak szó szerinti átemelése új, saját szöveggel, érdemben még a kísérő harmóniasor sem változik.

Említhetnénk Szörényi Levente több Illés-számát is, amelyek nem szó szerint átemelt népzenei dallamok, de motívumaiban, dallamépítkezési struktúráiban teljesen a népzene idéző melódiák. Ilyen a *Virágének* a végén tekerőlanttal, a *Sárga rózsza* citerával, a *Március 1848*, az *Alig volt zöld* kezdetű dal, vagy az *Amikor én még kissrác voltam* furulyával.

Éppen az utóbbi kettő a bizonyítéka annak, hogy nemcsak magyar népzenei kapcsolatokban bővelkedő Illés-számokat találunk már rögtön az Illés együttes első éveiből, de a délszláv dallamvilágot is több számban felfedezhetjük, a Szörényi család által gyakran hallgatott belgrádi rádió népzenei adásainak köszönhetően. Ekkor még jóval Vujicsics Tihámér hazai délszláv gyűjtései előtt járunk. Érdekes, hogy ezt tudatosítandó a közönségben, a közelmúltban egy egész estés műsort állított össze a Vujicsics együttes és Szörényi Levente, amelynek során számos Illés-szám – többek között az említett két, délszláv motívumokra épülő dal – és magyarországi szerb kóló közötti zenei összefüggést, adott esetben pontos egyezést mutatnak be.

Nem tartozik ide szorosan, de azért meg kell jegyeznünk, hogy ez a törekvés nem volt példa nélküli a nemzetközi könnyűzenei életben sem. A Beatles is korán a népzene felé fordult – jó példa erre a *You've*

got to hide your love away, vagy a *Norwegian Wood*, ahol az indiai szitárművésszel, Ravi Shankarral dolgoztak együtt –, ráadásul a szitár az Illésnél is megjelenik, éppen az említett fehér Illés-lemezen található *Approximáció*ban.

Szörényi Leventénél a korai Illés-időszak után a folkelemek skálája évről évre növekszik, a Fonográf vagy a szólólemezei bizonyos értelemben az ilyen jellegű zenei kísérletezgetéseknek is nagyon hasznos műhelyei voltak, és a magyar népzene mellett más irányba is kitekintettek. Mindezt kiegészítette az időközben elindult táncházmozgalommal és az autentikus magyar népzenevel való személyes találkozása is, hiszen, talán kevesen tudják, de részt vett több korai Muzsikás-lemez felvételén zenei rendezőként. Sebestyén Mártával, ifjabb Csoóri Sándorral való megismerkedése is ebből az időszakból ered, és a nyolcvanas évek elején Kallós Zoltánt személyesen is elkísérte egyik mezőségi gyűjtőtújára.

Ezen a ponton jutottunk el az *István, a királyig*, hiszen itt Géza fejedelem temetésén egy konkrét mezőségi halottkísérő hangzik el, amelyet Szörényi Levente élőben hallott ezen a bizonyos mezőségi Kallós-gyűjtésen. Az *István, a királyban* ez a dallam, mielőtt átalakul gregorián jellegű vokális melódiává, utalva a népzene és az egyházi zene kölcsönhatásaira, töröksípokon hangzik el. Tudjuk, hogy a ma ismert vonósbanda elterjedése előtt a teljes magyar nyelvterületen „sípall-dobbal” zenélhettek. Ez például az archaikusabb és a vonós gyakorlattal csak a XIX. század második felében találkozható gyimesi népzene fűvös megoldásaiban is tetten érhető, ahogy éppen a Gyimesben gyűjtött *Rákóczi-mars* és annak töröksípszerű hangszere utaló jellege vezette el a kutatókat a mai Törökország területére. Vujicsics Tihamér éppen a *Rákóczi-mars* törökországi változatáért indult útnak, amikor a repülőgépe lezuhant, a dallam szintén fűvös változatát végül Kobzos Kiss Tamásnak sikerült megtalálnia egy törökországi gyűjtés során.

A mezőségi zene hatása nem áll meg itt a darabban, valahányszor Koppány lánya, Réka karaktere színre lép, Szörényi Levente megidézi a mezőségi népzene-t a dallamszerkesztés és a díszítések alkalmazása során. Nemegyszer a klasszikus mezőségi vonósbanda is megjelenik hegedűvel és háromhúros népi brácsával, és a kíséretben is visszaköszön az a jellegzetes dúr hármashangzatokra épülő harmonizációs stílus, ami a mezőségi népzene-re jellemző. A „Halld meg, Uram, a kérésem...” kezdetű Réka által énekelt dal sorszerkezete a népdalokéhoz hasonló, kifejezetten a magyar népzeneben is különlegesnek számító mezőségi népdalkincsre emlékeztet.

Erkel Bánk bánjában is találunk olyan hangszereket, amelyekkel a népi jelleget próbálta ábrázolni, ilyen például a cimbalom, amelyet egyedülálló módon emelt a zenekarba, és a régi tárogatóhoz hasonló hatást tudott elérni az angolkürttel, amelyet elsőként használt a magyar zeneszerzők közül. Szintén első magyarként alkalmazta a zengőhúros viola d’amorét is. Ez a három hangszer, a viola d’amore, az angolkürt és a cimbalom hárfával kiegészülve együtt akkor szól, amikor Melinda kéri Bánkot, hogy ne átkozza kisfiát. Erkel pikolóval idézi meg a furulyát a Tisza-parti jelenetben, amelynek a zenei anyaga is a valódi magyar népzenevel rokon megoldásokat alkalmaz, ráadásul ebben a részben a verbunkos lassú, gyors, még gyorsabb szerkezete is megjelenik.

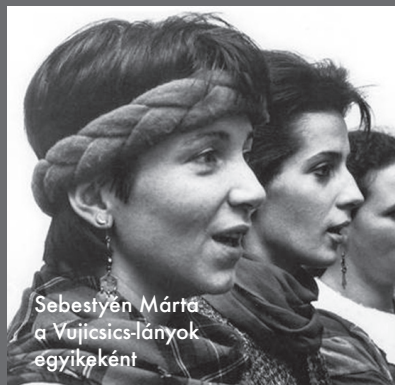
A népzene megidézésének módja is sok esetben hasonló: általában nem egy konkrét gyűjtött dallamot hallunk, Géza fejedelem temetését leszámítva, hanem egy olyan dallamot, amelyik különböző ritmikai megoldásaiban, motívumaiban a népzene eszköztárából, Erkel esetében pedig leginkább a verbunkosból építkezik.

A népi elemek a jellemábrázolásban is megjelennek mindkét szerzőnél, Rékát már említettük, ahogy Géza temetését is, ahol az ősi halottkísérő dallam változik át gregorián jellegűvé, érzékeltetve a rockoperában énekes szereplőként meg sem jelenő, ám fontos hivatkozási pontot jelentő Géza fejedelem politikai-vallási életútját.

Erkelnél ugyanezt a jellemábrázoló funkciót tölti be a címszereplő, Bánk bán énekszólama, amely az opera első felvonásában az olasz és francia operák nyelvezetét követi, és csak Bánk saját történelmi feladatának, magyar identitásának felismerését követően, a második felvonásban vált át magyaros jellegre.

Az István, a király
ősbemutatója
a Királydombon

Sebestyén Márta
a Vujicsics-lányok
egyikéént

Az ifjú
Szörényi
Levente

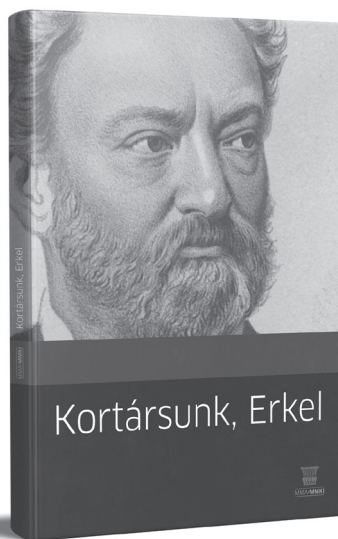
Jelenetkép
a királydombi
ősbemutatóból

Ahogy Liszt Ferenc és Erkel bevitte a zenei köztudatba a magyaros jellegű, még ha ők nem is az autentikus népzenevel találkoztak, hanem csak a népies műzenével, az hatott a későbbi magyar szerzőkre is. Ez biztosan nem független a XX. századi népzenei reneszánsztól, Bartók és Kodály munkásságától, ahogy bő száz évvel később a népzene rockzenébe emelése szintén nagy lökést adott a táncmuzika népszerűségének. Ahogy a táncmuzika indulása előtt megjelenő Illés-dalok inspiráltak későbbi nagy táncmuzika ikonokat, az is egyértelmű, hogy szélesebb körben az *István, a királlyal* vált ismertté ez az akkor még mindenképp rétegjelenségnek tekinthető revival mozgalom. Azzal, hogy a királydombi ősbemutatón Novák Ferenc „Tata” az összes fontos tömegmozgásban néptáncot alkalmazott, és hogy a Sebestyén Márta által énekelt Rékát kísérő népzene - nem mellesleg a táncmuzikában szintén egyfajta ikonnak számító ifjabb Csoóri Sándorék - élőben muzsikáltak, azok is szembesültek ezzel a hangzásélménnyel, akik korábban nem nagyon találkoztak az autentikus népzenevel. Nemcsak az mutatható ki, hogy a darab megjelenése után egy csapásra az egyik legnépszerűbb névvé vált a korábban ritkán tekinthető „Réka”, de hirtelen tömegesen kezdtek el fiatalok autentikus népdaléneklést tanulni, éppen Sebestyén Márta hangszínének, hangképzésének hatására, és ugyanezt mondhatjuk el a hangszeres népzene tanulók számának növekedéséről is.

A Himnusz a Szörényi-művekben

A *Himnusz* mára az *István, a király* elmaradhatatlan részévé vált, pont úgy, ahogy Beethoven zenéje az elején, hiszen a végén automatikusan elénekeljük. Most azonban nem erről a spontán kialakult szimbiózisról szeretnék említést tenni, hanem a *Himnusz* jellegzetes motívumainak kevésbé feltűnő feldolgozásairól, megjelenéseiről a Szörényi-művekben, amelyek egyfajta utalásként, mintegy vezérmotívumként ívelnek át szinte az összes színpadi művön. Itt jegyezném meg, hogy a Szörényi-művekre¹ egyébként is jellemző a vezérmotívumokban gondolkodó szerkesztési elv, bizonyos motívumok az egyes rockoperákon belül több ponton, illetve utalásként más művekben is megjelennek. Jó példa erre a Koppány felnyelését jelölő dallamrészlet, amely nemcsak az *István, a király* más pontjain, például a Géza temetésén elhangzó „Uram, te jónak láttad elszólítani...” szövegrésznel, de a trilógiában – *István, a király*, *Veled, Uram!*, *Árpád népe* – több helyen is megjelenik, és még az *A kiátkozott*-ban is halljuk István király szellemének érkezésekor. [...]

Szörényi Levente és a *Himnusz*, mint utalásként megjelenő motívum kapcsolatát egy egészen korai, talán kevésbé ismert dátumtól eredeztethetjük. 1970. október 23-án Sopronban koncertezett az Illés, és az 1956-os forradalomról ekkoriban még nem volt szokás megemlékezni, sőt kifejezetten problémásnak számított minden ilyen nyilvános akció. Az Illés tagjai azonban már ekkor megemlékeztek róla a maguk módján, a zenei sorok közé rejtve, így aztán ennek a koncertnek a műsorába is becsempeszték az erre való utalást. A *Bűbajosok* című filmhez készült egy szám, amelyet pár perces változatban rögzítettek is egy kislemezen,

azonban ezt a számot akkoriban közel félórás, hosszú improvizációs szakasszal kibővítve adták elő élőben a koncerteken, általában a műsor megkoronázásaként. Ezen a napon az improvizációs szakasz közepén megjelent a *Himnusz* néhány üteme gitáron, úgy elrejtve, hogy a cenzorok és a besúgók hada minden bizonnyal észre sem vette, s ha mégis észrevették volna, bizonyítani akkor sem lehetett volna a tudatosságot. Ez pedig akkor egy teljesen tudatos gesztus volt, egy kalózfelvétel meg is őrizte ezt a koncertet a *Himnusz*-feldolgozással. [...] A Szörényi-művekben megjelenő *Himnusz*-utalások sorát a keletkezésük sorrendjében ismertetem. Az *István, a király* több dallama is utal a *Himnusz* zenéjére. Egyik jelentős és talán kevesek által ismert pontján egy hét hangból álló motívumot idéz a *Himnusz* kezdősorából, az „Isten, áldd meg a magyart” szövegre eső hangokat más ritmusban, de dallamban teljesen egyező módon halljuk az *Oly távol vagy tőlem* című dalban. Ez kétszer is megjelenik a rockopera során, egész pontosan a „Mondd, mennyit ér az ember” szövegszakasz alatt.

További kapcsolat, hogy mindkét szöveg Istenhez szóló imát fogalmaz meg. Ez a zenei rész csúcspontja ki a „Fekelt a napunk” kezdetű, István királyt éltető himnuszban, amelynek hangszeres bevezetője a domináns szeptimmal, majd a szeptimhangról a szextre lelépő fordulatával egyértelműen a *Himnusz* előjátékát idézi. Maga a *Fekelt a napunk* kezdőmotívuma is utal a *Himnusz*-ra, csak a kis szekundus kezdést nagy szekundra változtatva.

Kronológiában *A kiátkozott* következik, amely Kun Lászlónak állít emléket: itt István király látomászerű megjelenése ad lehetőséget a *Himnusz* megidézésére. Ezen a ponton nemcsak a *Himnusz* dallama, de még a szövege is megjelenik, számos, az *István, a király*-ból való zenei-szövegi idézettel együtt.

A Veled, Uram! mint a trilógia része szorosabban kapcsolódik az *István, a király*-hoz, felvállaltan annak a folytatása. Itt háromszor találkozunk egy adott dallal, amely különböző szituációkban, különböző

lelki hangulatban mutatja István király belső vívódásait: az elején Imre koronázásában reménykedő, a közepén Imre halálakor összeomló és a végén a haldokló, országát a Boldogasszony felajánló István énekl. Ez az „Uram, nagy a te hatalmad” kezdetű dal, amely a „Szállj fel a csillagokba” lefelé szekundonként ereszkedő dallamotívumát is tartalmazza a hangszeres bevezetésében. A refrén a „Szép, gyönyörű ország”, illetve a „Bús, keserű ország” szövegrész dallamánál a *Himnusz* három kezdőhangját idézi, utalva a *Himnusz*-ra, szintén egy Istenhez fohászkodó szövegnél. Bár nem kapcsolódik szorosan ide, de az úgynevezett régi magyar himnusz, a *Boldogasszony anyánk* is megjelenik a trilógiában, először a *Veled, Uram!* legvégén, majd ugyanezzel a dallammal, teljesen hasonló módon feldolgozva indul az *Árpád népe*, összefogva a trilógiát.

Az *Árpád népében* szintén egy meghatározó ponton találkozunk a *Himnusz*-szal. Ez a mű a szerkesztési elveket tekintve az első igazi egybe komponált Szörényi-opera, ahol tulajdonképpen szinte minden motívumnak megvan a jelentése és a jelentősége a cselekmény szempontjából. Itt a zárókórusnál szintén a kezdő háromhangos motívum megidézésével utal Szörényi Levente a *Himnusz* által képviselt gondolatokra. A szöveg szintén himnikus jellegű, csak ezúttal nem Istenhez, hanem a nagy őshöz, Árpád fejedelemhez könyörög a nép: „Nézz le ránk, Táltoskirály”, ebből a „Nézz le ránk” szövegre esik a *Himnusz*-motívum.

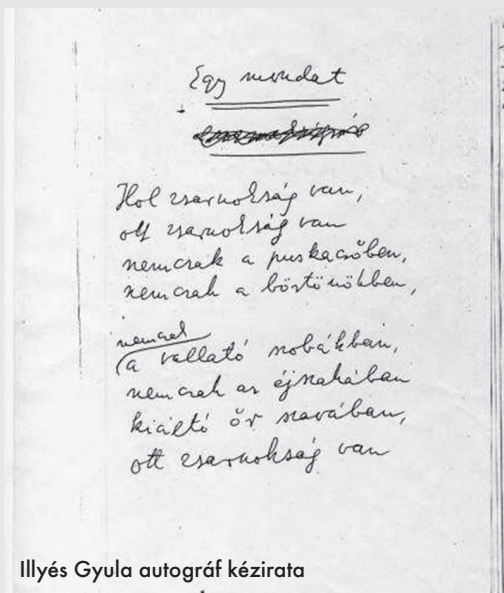
Mindezeket összevetve világosan látszik, hogy Szörényi Levente tudatosan fordult Erkel Ferenchez, amikor történelmi témájú zenés színpadi műveit készítette, és kifejezetten utalásként idézi számos ponton a *Himnusz*-t. Erkel Ferenc hatása ezzel a magyar könnyűzenében is egyértelműen kimutatható, ahogy az is egyértelművé válik, hogy a történelmi témájú operák esetében műfajtól függetlenül, több mint száz év múltán is kihagyhatatlan viszonyítási pont Erkel életműve és zenei gondolkodása. ♣

LÁBJEGYZET: Szörényi Levente színpadi művei, filmzenéi kronológiai sorrendben: *Emberi jogok egyetemes nyilatkozata* (beat-oratórium, 1971), *Kőműves Kelemen* (rockballada, 1981), *István, a király* (rockopera, 1983), *Fehér Anna* (rockopera, 1988), *Fénylő ölednek édes örömeiben* (oratórium, 1989) *Atilla, Isten kardja, ősváltozat* (rockopera, 1993), *A kiátkozott* (rockopera, 1997), *Atilla, Isten kardja, átdolgozott változat* (rockopera, 1999), *Veled, Uram!* (rockopera, 2000), *Ének a csodaszarvasról* (filmzene, 2003), *Elég volt!* (kóruskantáta, 2003), *Árpád népe* (rockopera, 2006).

ELFELEDETT ÍRÁSOK – NAP KIADÓ

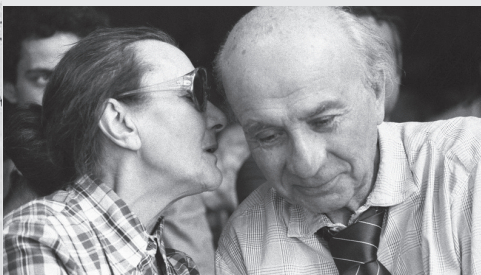
Különleges könyvek sorozatában újabb Illyés-kiadással ajándékozta meg olvasóit a *Nap Kiadó*.

A 2020-ban megjelent könyv *Elfeledett írások* alcíme is sugallja, hogy a *Mi az, hogy idő?* című kötetben – ahogyan ezt a Lyukasóra jelen tripla lapszámának első oldalain már jeleztük – Illyés Gyula újabban napvilágra került írásait találjuk. Az alábbiakban a szerző *Az öregedés hasznáról – Válasz ünnepi köszöntésre* című esszéje előtt, a szerkesztő, Kodolányi Judit előszavát olvashatják

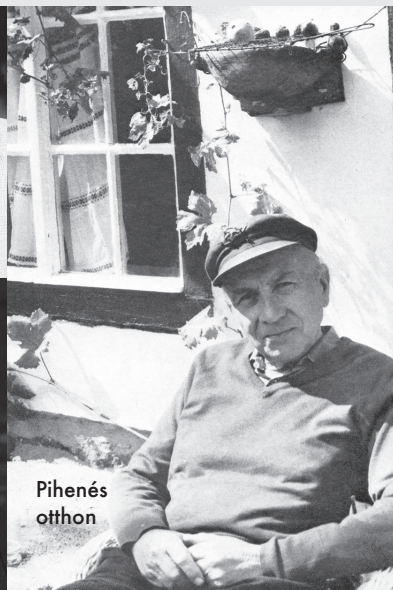
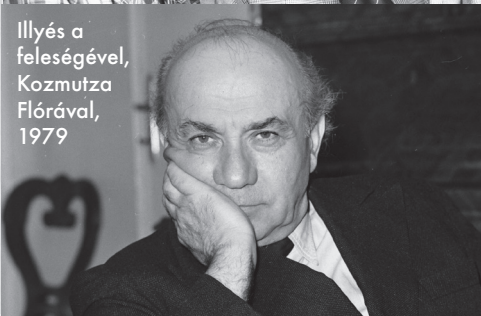

Illyés Gyula autográf kézirata

Miközben
1956. Októ-
ber 23-án
S.L. - nek
ajándékozta

Illyés a feleségével, Kozmutza Flórával, 1979

Pihenés otthon

KODOLÁNYI JUDIT

ELŐSZÓ ILLYÉS GYULA: MI AZ, HOGY IDŐ? CÍMŰ KÖNYVÉHEZ

Az Illyés Gyula-hagyaték 2012 óta tartó feldolgozásának eredményeként ma már számos új kötetet és tanulmányt helyezhettünk a könyvespolcra. Az újonnan napvilágra került kéziratokból, levelekből az *Ítélet előtt* című regény, az *Ostromnapló – 1945*, a *Naplójegyzetek 1956–1957 – Atlantisz sorsára jutottunk*, és a *Lekaszált pacsirták* szövegkiadásai, a *Szerkesztő a vészkorszakban 1–2.* című tanulmánykötetek, és legutóbb – néhány héttel ezelőtt – az *Oroszország – Útirajz, napló, levelek* kéziratos anyagai kerültek kiadásra. Ezek a naplók, levelezések és regények újabb adalékokat szolgáltatnak az eddig ismert Illyés-képhez, mintegy kiegészítették az Illyés Gyuláról mint prózaíróról, költőről, irodalomszervezőről alkotott képet.

Az Illyés-kiadások legfrissebb eredményeként most egy új szemléletű kötetet tarthat a kezében az olvasó. Az eddig felsorolt művek elkészítéséhez elengedhetetlen kutatások során egyre több, Illyés Gyula által írt publicisztika és kiadásra váró novella került elő. Olyan elfeledett írások, amelyek vagy kiadatlanul lappangtak, vagy első megjelenésük után már nem kerültek gyűjteményes kötetbe. A tárcák, rövid esszék első darabjai az 1930-as évek elején keletkeztek, míg az utolsók az 1970-es évek végén, így lényegében átívelnek az egész életművön.

Ezen írásokból egy új kép tárul elénk a szerzőről: ez az Illyés Gyula éppolyan érzékenyen reagál a társadalom működésének hibáira vagy az emberi természet jellegzetességeire, mint a *Puszták népe* írója, azonban témáiban szívesen merít a hétköznapi élet apró, jelentéktelennek tűnő pillanataiból. És teszi ezt a tőle megszokott iróniával – minden önportréjában fellelhető öniróniával. Mégis szeretettel mutatja be témáit. Rövid válogatásunkból tehát kitűnik, Illyés Gyula szeretett békés vizeken is evezni: éppoly szívesen írt az aktuális lakótársairól, a budapesti kifőzdék

gasztronómiájáról és számtalan igazolványa érthetetlenül hányattatott sorsáról, mint cseperedő gyermeke csodálatosan gazdag nyelvezetéről, íróasztala zsúfoltan titokzatos tartalmáról vagy a „szekrények hátterét megszálló lukas harisnyák halált megvető bátorságáról”.

A könnyedebb témák mellett többször is felbukkan szülőföldje, a szeretett tolnai táj, Rácegres, Dombóvár, a Sió, az ezerarcú Balaton a gyönyörűes Tihannyal és még egy komoly, tiszteletteljesen együttérző téma is: a vakok intézetében tett látogatása. A most felfedezett *Legenda a földről* című írásában (1935) szomorú és már-már szegyenkező krónikásként számol be az ország határain belül vándorló, megtévesztett szegényparasztság „honfoglalási” kísérletéről. Megannyi szokatlan témaválasztás – és mégis ugyanaz az Illyés Gyula szólal meg, ezúttal lényeglátó humorral vagy rokonszenvező tapintattal, különös hangsúlyokkal és különös hangulattal, olykor érzelmmel teli visszapillantásokkal.

E ritka és elfeledett publicisztikákat azzal a szándékkal válogattuk össze és tárjuk most az olvasó elé, hogy Illyés Gyulát e kevésbé ismert oldaláról mutassuk be: az emberiség, a világ, az ország, a magyarság sorsán töprengő és tépelődő író helyett a könnyebb témákról is elegánsan mesélő, finoman humoros embert. Ugyanakkor, ahogy Illyés eredeti szándéka is lehetett, ezek az írások elsősorban szórakoztatni, elgondolkodtatni akarják az olvasót, egy-egy pillanatra kiragadni saját mindennapjaiból. Éppen ezért az alapvető megjelenési adatok kivételével mellőztük a jegyzeteket a könyvben. Beszéljenek maguk helyett az írások.

A könyv szerkesztésében, a válogatásban és kutatásban elengedhetetlen segítséget nyújtott Illyés Mária és Horváth István, akiknek itt szeretnénk köszönetet mondani.

ILLYÉS GYULA

AZ ÖREGEDÉS HASZNÁRÓL

(Folytatás a lap első részének 7. oldaláról)

[...] Az írók, mint tudjuk, két csoportra különülnek. Az önmagukkal megelégedettek s az önmagukkal meg nem elégedettek csoportjára. Azokra tehát, akik túl az első ifjúságukon is megszálltan s jobbadán rímiben önmagukat makulátlan jellemnek, tehát tökéletesnek tartják. S azokra, akiknek időközön át vonuló menete előtt rúdon hordható jellemmondat gyanánt Arany János megrázó vallomása lebeghetne, egy szó módosítással: *Már minket a titkos métely / Megemészt az örök kétely*. Utána pedig – ugyancsak ilyen fölratok módjára – az önmardosás, sőt az önvád, sőt a büntudat vagyis az örök elégedetlenség néhány villoni, verlainé-i baudelaire-i, adyi, babitsi sora.

Mint minden ifjú költő, kezdetben én is az első, a hetyke csoporthoz tartoztam. Aztán a másikhoz kerültem, nem tudom, hogy nem pusztán irodalmi tekintélytiszteléstől-e? Mert jogos kérdés: vajon a lármás önelégedettség, a konok öndicséret egy bizonyos életkoron túl nem a dilettantizmus ismérve-e, a szellem nem afféle kamaszkorban való megcsököttsége-e? És vajon a csillapíthatatlan szomjúság a további ismeretre s kifejezésre, az a bizonyos belső égés, emésztődés, szenvedés nem járuléka-e szinte az írói hivatásnak? Félelmetes szavak. De hisz félelmetes az adathalmaz is az írók férfikori – „legszebb alkotókori” – gyötrelméről.

Erről a gyötretésről szólva – mely annyiszor torkollott pusztulásba, züllésbe, halálba – tudok én beszélni, nem medicináról, de vigaszról. A baj ráhatással nem kúrálható. De van egy csitító szere. Ha a teljes bajt nem is, de egy-két tünetét kellő idővel, kellő számú évtizeddel úgy-ahogy ki lehet nőni. Az öregedés gyógyulást hoz. Tapasztalatból mondom.

Ahogy nézem, én afféle morál-indítású író voltam. Oly igényű, hogy ha külső kifogás és vád akár engemet magamat ért, az ellen nemcsak nem védekeztem, hanem – szinte vizsgálat nélkül – magamévá, sőt sajátommá tettem, magányomban, szembenézve magammal, még tódítottam. Ez a típus nem ritka. Író bőrébe bújva gyakran rombol. Annyi szenvedést okoz. Ez ellen kecsegtet írall az, ha a magunkról való szubjektív – lesújtó – véleményünk mellé tehetjük elegendő számban objektív tetteinket. Ha megöregszünk. Ahogy mondani szokás: tisztességben.

Pályám során értek dicséző szavak. Mindig megzavartak. Úgynevezett művészi tulajdonaimnak szóltak. Emberi tulajdonaimra életem szakaszán kevesebb dicséretet kaptam. Épp én, aki – hogy még pontosabban fejezzem ki előbbi gondolataimat – az irodalmat is alapjában több emberségre, vagyis jellemre nevelő hivatásnak vallottam, minden vonatkozásában.

Ezért is ejtenék erről néhány szót, ha még egy kis ünneprontás árán is. De örömhírt ígérve.

Az időben mögöttem haladók vigaszára mondom: van egy kor, ami után majdnem humorral nézzük az életünket. Én mindig azt vallottam, még a rágalom is nevel – ha a jellem alapanyaga ép. Még a rossz vád is jót bont ki végül – ha a lényeg jó. A félreértések pedig éppenséggel a teljes értést szolgálhatják – csak kellő mennyiségben sorakozzanak. Egy idő óta épp azok a félreértések juttatnak valamiféle derűhöz, amik miatt oly sokat szenvedtem a megismerés útján. Egyszerre csak visszajukra kezdtek fordulni.

A *paysan parvenu* fogalmát Marivaux alkotta meg. Nem pontosan azokkal a vonásokkal, mint minő az én úgynevezett irodalmi alakom férfikoromnak már elején mondhatni köztudatba került. De e címke ugyanaz volt.

E törtető paraszt – emlékezhetünk rá – kétkulacsos volt. Nem is kétkulacsos volt, hanem százkulacsos. Nem is kulacsos: termoszos. Minden helyzetben talpára esik, mint a macska; úszik az árral, mint a hínár; úgy gázol érvényesülő útján, mint az úthengerlő; közben dörgölődzik, minden hatalomba, mint az iménti macska, miután ezúttal is talpára esett. A legtalálhatóbb képet róla – úgy érte, hogy az a találat buggyantotta akkor legmélyebből szívemből a vért – ifjúkori harcossáimnak az a közös akarattal készült emlékezetes cikke festette, melyen ez a parvenu – Illyepusztai néven – reggeltől estig a pesti kávéházakat járja s garasokat rak le a korszak minden elképzelhető világnézeti törzszaklatánál. Mert aszerint fajvédő vagy Moszkva-bérenc, keleti vagy nyugati, sőt német vagy francia, ahogy lehelyezett garasa kamatoztatását reméli. További főbb ismertetőjelei, már más megfigyelők megörökítése nyomán: juhászfurulyával egybecsábított íróársait úgy tereli, mint egy géppisztolyos, kommunista, zsidó hadbiztos. Ez is szó szerint így jelent meg nyomtatásban. Mert legeslegfőbb jellemvonása, hogy barátait elárulja s mestereit megtagadja, szolgálai gyávaságból, szolgálai fiaként.

Mármost hogy válik mindez örömdetessé, sőt vigasztalóvá? Ha egymás mellé helyezük az állításokat, amelyek elfogadására magam is hajoltam, s az említett tetteket, amelyek tárgyszerű számbavétele elől azért magam sem hunyhattam le szememet.

Hatvan év emelkedőjén egy ilyen egybevetés elég tiszta képet nyújt. Valóban ez jellemző rám, hogy elárulom a barátaimat? Valamiféle megkönnyebbedést érzek, mint aki ellen a bi-

róság a tárgyalóteremben ejt el egy vádat. Valóban megtagadtam a mestereimet? Újabb szelíd megkönnyebbülés. Igazán az árral úsztam? Igazán betettem minden tűzbe egy vasat? Igazán kétkulacsosság, hogy már csizmás koromban titkon – leleplezett kétszínűséggel – franciául tanultam? S a „szolgák”, akiktől valóban származom, csak gyávaságot örökítettek rám?

Ítéljék meg most; ezt kérem születésnap ajándéku!

Azoknak pedig, akik a mai hatvanesztendő magaslatnál is magasabb lelátóból tudnak majd egykor ítélni, a fiataloknak befejezésül hadd adjak én egy ajándékot; egy megfontolt tanácsot. Legyenek hosszú életűek. Kövessék minél messzibb azt az utat, amelyen egyéniségük és hajlamuk az igazságot sejtí. Sár fröcsköli őket? Sárba zuhannak? Dolguk van. S végül nemcsak a keresett igazság derül föl; az ő igazságuk is. S a jutalom sem marad el.

Nem mindennapi példát állíthatok elébük. Az sem igaz, hogy más dicsőségét valaha is el akartam venni. Valakiét most mégis el-, azaz átveszem. Kortársaink közül, mint tudjuk, Németh László tartotta magát úgy számon, mint aki legtöbbet túrt a befektetések miatt. Hiteles tanúk előtt aztán ezt mondta: „De azt, amit Gyulával míveltek, én se bírtam volna.”

S íme itt állok s nagyobb hittel, mint pályám elején, azt mondom: érdemes munka. Az élet működésének ismerete arra biztat – sokkal derüesebben, mint hajdan –: érdemes küzdeni. Van miért.

Előttünk is egy népnek sorsa áll. A mi Vörösmarty-értelmezte férfimunkánk s felelősségünk sem kisebb, mint akiknek hivatását vállalni merészelnünk, magyar íróknak nevezvén magunk. Magyar nyelven írunk. Azok száma, akik eredeti fogalmazásunkat olvasni tudják, mintegy tizennégy-tizenöt millió. S ez nem kicsi szellemi fórum. Gondolnunk kell arra, hogy minden harmadika ezeknek nem használhatja ezt a nyelvet, amikor kalauzzal, rendőrrel, bíróval beszél, sokszor tanítójával sem. Sugárzóbbá, még édesebbé kell tennünk anyanyelvünket, egyre igényesebb művekkel, az örök emberi eszmék jegyében.

Én nem voltam ott, csak hallomásból tudom, amikor Osvát Ernő jubileumát ünnepelte a *Nyugat* a Vígszínházban, a könnyekkel küzdő Osvát váratlanul ezzel zárta a köszönő válaszat: „Éljen a magyar irodalom, kedves barátaim, éljen a magyar irodalom és – akit szolgálni rendeltetett – éljen a magyar nép!”

ILLYÉS GYULA

Mi az,
hogy idő?

NIP KUDÓ

A RÁCIÓ KIADÓ HÉZAGPÓTLÓ KÜLÖNLEGESSÉGEI

Két érdekesítő és kultúrtörténeti hézagokat is pótló, színesen illusztrált albumot adott közre gyors egymásutánban ez év tavaszán a Ráció Kiadó (Ráció Kiadó – Városi Levéltár és Kutatóintézet, Budapest–Székesfehérvár).

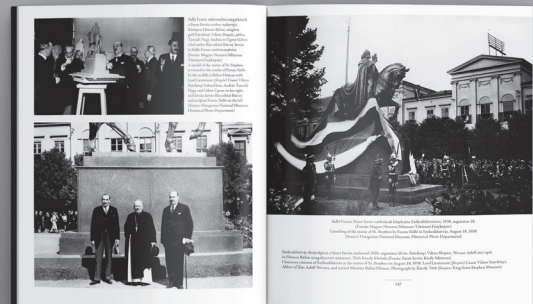
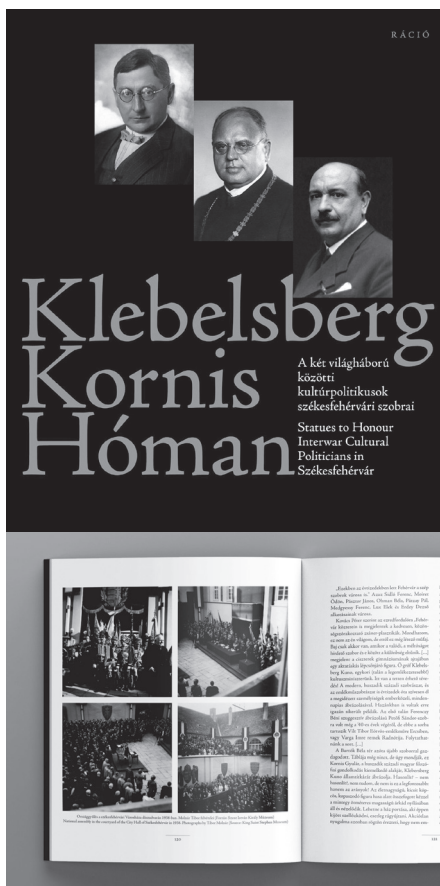
Mind a kettő L. Simon László gondos és avatott szerkesztői munkáját dicséri. Az egyik nagy volumenű munka címe: Az Aba-Novák dosszié (alcíme: Szöveggyűjtemény Aba-Novák Vilmos és Székesfehérvár kapcsolatáról), a másiké pedig: Klebelsberg–Kornis–Hóman (A két világháború közötti kultúrpolitikusok székesfehérvári szobrai alcímmel), korabeli írásokkal is dokumentált tanulmánykötet. Az alábbiakban mindkét kötetből a szerkesztő szavaiból idézünk.

A NEMZET TÖRTÉNELMI FŐVÁROSÁBAN, SZÉKESFEHÉRVÁRÓT

A szerkesztő L. Simon László, mintha csak a *Megmaradni* kötet szerzőjének, az angol lordnak a gondolatmenetével rokon gondolatsorokat folytatná a *Klebelsberg–Kornis–Hóman** című tanulmánykötetben.

„Hazánkat a vesztes első világháborút lezáró trianoni békeszerződés kilátástalan helyzetbe kényszerítette. Magyarország az egykori területének harmadára zsugorodott össze, ahol sokáig lehetetlennek tűnt az óriási gondokkal küszködő, egykor szebb napokat látott ország gazdasági és kulturális újjáépítése. A lelki-szellemi apátiából való kilábalásban meghatározó szerepe volt a XX. század egyik legjelentősebb politikusának, Klebelsberg Kuno (1875–1932) egykori kultuszminiszternek, aki egy évtizedes vezetői munkája során reményt és hitet adott a revizionista politika sikeréről álmodozó magyarság széles tömegeinek. Klebelsberggel szorosan együttműködött a korszak további két nagy személyisége: Kornis Gyula (1885–1958) piarista szerzetes, akadémikus, egykori államtitkár, képviselőházi elnök, valamint Hóman Bálint (1885–1951) történész, numizmatikus, a Nemzeti Múzeum egykori igazgatója, későbbi kultuszminiszter.

A mai kultúrpeszimizmus, valamint az egyre erősödő európai szintű identitásküzdelmek és kultúrharc közepette akartunk emléket állítani a XX. század három kimagasló jelentőségű politikai és tudományos életművével rendelkező kultúrpolitikusának, Klebelsberg Kunónak, Kornis Gyulának és Hóman Bálintnak a *nemzet történelmi fővárosában, Székesfehérvárott*. Bár kései utódokként mind a személyes felkészültségünk és a tehetségünk, mind a munkánk támogatottsága elmarad a nagy elődökétől, mi is erősen hiszünk az élet magasabb értelmében, a kultúra értékeiben és eszményeiben, az alkotás erejében. Ezért három köztéri alkotás elkészítésére kértük fel *Pető Hunor* képzőművészt, s mindhárom Székesfehérvár szimbolikus terén szeretnénk volna felállítani.

Klebelsberg Kuno egykor fehérvári ciszterdiák volt, utóda, Hóman Bálint a koronázó város országgyűlési képviselőjeként dolgozott, s Kornis is sok szállal kötődött a városához. Klebelsberg szobrát 2013-ban, Kornisét pedig

2014-ben adtuk át. Hóman Bálint személye viszont komoly, még a nemzetközi nagypolitikát is megérintő viták keresztútjába került, ezért az őt megörökítő alkotás székesfehérvári felállítására elmaradt.

Az olvasó kezében tartott könyv nem tudja és nem is akarja orvosolni a 2015-ös szoborállítási fiaskót. Ugyanakkor szeretnénk úgy bemutatni egy vitatott korszakot, hogy összetett és hiteles képet alkothassunk az akkor tevékenykedő történelmi személyiségekről, valamint korántsem fekete vagy fehér életútjuknak az egész nemzet sorsát alakítani képes sikereiről, kudarcairól, tévedéseiről, vélt vagy valós bűneiről.”

* Az L. Simon László szerkesztette, gazdagon illusztrált kötetben a szerkesztő esszéin túl Klebelsberg Kuno 1924-es írása, Kövér Lászlónak, az Országgyűlés elnökének Komist méltató beszéde, valamint Ujváry Gábor történésznek Hóman életútját és munkásságát értékelő esszéje olvasható. Közéteszik továbbá L. Simon Lászlónak és Pető Hunor Munkácsy-díjas képzőművésznak a Hóman-szoborról és napjaink köztéri szobrászatáról szóló beszélgetését.

♣ L. Simon László

ABA-NOVÁK VILMOS, „A BARBÁR ZSENI”

Cser-Palkovics András szavai a kötet (*Az Aba-Novák dosszié*) bemutatóján: „A jelen kötetben, amely egyben a művészettörténet-oktatásban is felhasználható szöveggyűjtemény, Aba-Novák Vilmos és Székesfehérvár kapcsolatát mutatja be a szerkesztő, L. Simon László. Mindezt a *Magyar–francia történelmi kapcsolatok* című pannó elhelyezésével kapcsolatos vita részletes feltárásán keresztül teszi meg, hiszen ebből a polémiából éppen az derül ki, hogy egyesek miként akarták – esztétikai ürüggyel, valamint kiállításrendezési és múzeumszervezési indokokra hivatkozva – a közönség elől elzárni ezt a különleges kép-együttest. Míg mások a pannó eredeti kiállítási helyének megőrzésén és megnyitásán munkálkodtak, vállalva a liberális sajtó és értelmiség egy részének kirekesztő megbélyegzéseit. Mindezt jól feltárja és dokumentálja a kötet.”

A szerkesztő pedig így vall munkájáról.

„Magyarországon – pártpolitikainak tűnő értékrendi törésvonalak mentén – gyökeresen eltérően válaszoltunk meg evidensnek tűnő kérdéseket: mit kell tenni a »barbár zseni« *Magyar–francia történelmi kapcsolatok* című pannójával annak szakszerű restaurálása után? Ki kell-e állítani, avagy nem abban az épületben, amelyet gyakorlatilag erre a célra építettek az elődeink? Állandóan láthatóvá kell-e tenni, vagy csak alkalmanként, évente egyszer egy rövid időre? Egyáltalán értékes műről van-e szó, vagy inkább egy középserű, kissé propagandisztikus alkotásról? S az esztétikain kívül még milyen más szempontokat kell érvényesíteni a mű sorsáról való döntés során.

A szocializmus sötét évtizedeiben még azt is elvitatták, hogy Aba-Novák a XX. század jelentős festői közé tartozott. A bíráló alapja elsősorban ideológiai volt, bár a hivatalos művészettörténet kifinomultabb művelői mindezt mindig szakmai mázzal öntötték le, alaposan körüljárva, hogy Aba-Novák miért nem tartozott a számottevő alkotóink sorába. Ennek alapvetően az volt az oka, hogy Aba-Novák a Horthy-korszak támogatója (egyesek szerint: hivatalos) művészei közé tartozott, számos lehetőséget, ösztöndíjat, megrendelést kapva az államtól és a katolikus egyháztól.

Aba-Novák Vilmos pannójának művészeti értékéről és elhelyezéséről hét évtizede folynak szakmai és kultúrpolitika viták. Ez a polémia 2001-ben óriási hévvel lángolt fel, rámutatva, hogy a kérdés rendezésével adósai vagyunk önmagunknak. Az *Az Aba-Novák dosszié* című könyvből kiderül, hány jeles alkotással és mi-

Részlet Aba-Novák Vilmos francia pannójából

A pannót szemlélve...

Aba-Novák önarcképe

A Csók István Képtár este

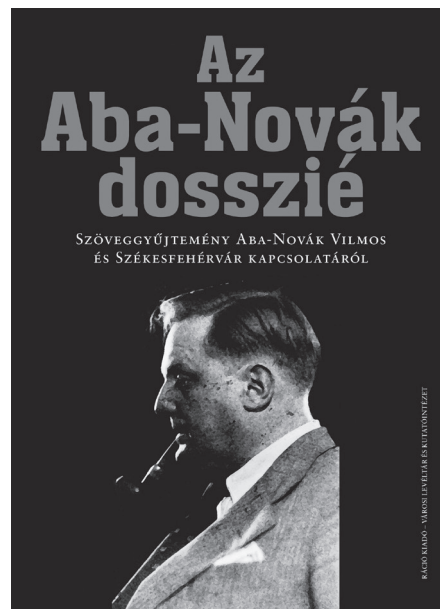
ilyen személyes szálakkal kötődik Aba-Novák Székesfehérvárhoz. Túl azon, hogy Aba-Novák korszakos jelentőségű festője a XX. század első felének, már csak az alkotó személye, a Római Iskola hatása és a pannó körül kialakult kultúr-

politikai jellegű vita miatt is indokolt, hogy Székesfehérvár és Aba-Novák izgalmas viszonyához kapcsolódó írásokat, cikkeket, interjúkat, esszéket egy – a művészettörténet oktatásában, valamint a székesfehérvári helytörténet kutatásában használható – szöveggyűjteményben közreadjam.

A szöveggyűjtemény fókuszába a pannó rendszerváltozás utáni kálváriáját helyeztem. Ugyanis a kétezres évek elején lezajlott vita egyben a *félresikerült rendszerváltozás láttele* is: pontosan megmutatja, milyen valóságos és mondvacsinált indokokkal akarták ellehetetleníteni a pannó bemutatását – s mindebben a szocializmus retorikája köszön vissza. Ez a vita nem Aba-Novákról, s nem is a pannó művészi értékéről szólt, hanem az erőforrások uralása feletti elkeseredett küzdelemlről, amit az – önmaguk kollaboráns szerepét önfelmentő gesztusok sorával utólag átértelmező – baloldali-liberális értelmiségiek folytattak az ő hegemóniájukat megkérdőjelező konzervatívokkal.

A 300 oldal meghaladó terjedelmű szöveggyűjtemény öt fejezetében közel félszáz cikk és esszé olvasható. A kötetet névmutató teszi teljessé.”

✦ L. Simon László

KÁDÓMÁS - MARI LINTÉKES-KÁDÓMÁSI

HOLLAND SZERZŐ TOLLÁBÓL...

Kivételes lelet a javából a könyvkülönlegességek között is, amelyről Németh István számolt be az Artmagazin egyik korábbi számában. És engedjék meg nekünk, ha már könyves különszámot szerkeszthetünk, hogy az aktuális megjelenéseken túl könyvritkaságokra is rátereljük olvasóink figyelmét, különösen, ha azok még magyar vonatkozásúak is. Lássuk hát, sorban a fordulatokat Németh István ismertetője alapján! (A szerkesztő)

A SZENT LÁNG

IGAZ MESE AZ ELFELEDETT MAGYAR CSODAHEGEDŰSRŐL

A publikáció szerzője az interneten figyelt fel egy kevésbé ismert holland grafikusnő, *Johanna Maria Hendrika (Jo) Daemen* (1891–1944), ahogyan megfogalmazta: néhány meseszép, kései art nouveau és art deco elemeket ötvöző könyvillusztrációjára. S ezek a látomásszerű fámetszetek mind ugyanahhoz az 1927-ben, Rotterdamban kiadott kötethez készültek, melynek a szövegét is maga Jo Daemen írta. A dolog akkor vált igazán érdekessé számára, amikor a sorozat első lapján kibetűzve és magyarra fordítva a holland nyelvű kiadvány címét, ezt kapta: *A szent láng, Stefan Pártos meséje*. Vajon ki lehetett ez a Pártos István, s minek köszönhető, hogy egy holland grafikusnő még mesét is írt róla? A cikk szerzője utánajárt a találynak.

Kiderült, hogy a megható történet főszereplője nem más, mint a mára szinte teljesen elfeledett magyar csodagyerek, a tragikusan fiatalon, tizenhét éves korában elhunyt *Pártos István* hegedűművész (1903–1920). A fiú Hubay Jenő egyik, különleges tehetséggel megáldott tanítványa volt, aki már gyermekként ámulatba ejtette a hazai és külföldi közönséget, sikerrel hangversenyzett többek között Bécsben, Berlinben, Lipcsében, a skandináv országokban és Hollandiában, s akit 1920. február 4-én, éppen egyik hollandiai koncertkörútja során, Amszterdamban ért a váratlan halál.

Pártos Istvánnal állítólag sosem készítették hangfelvételt, így varázslatos hegedűjátékáról legfeljebb csak egyes korabeli méltatások,

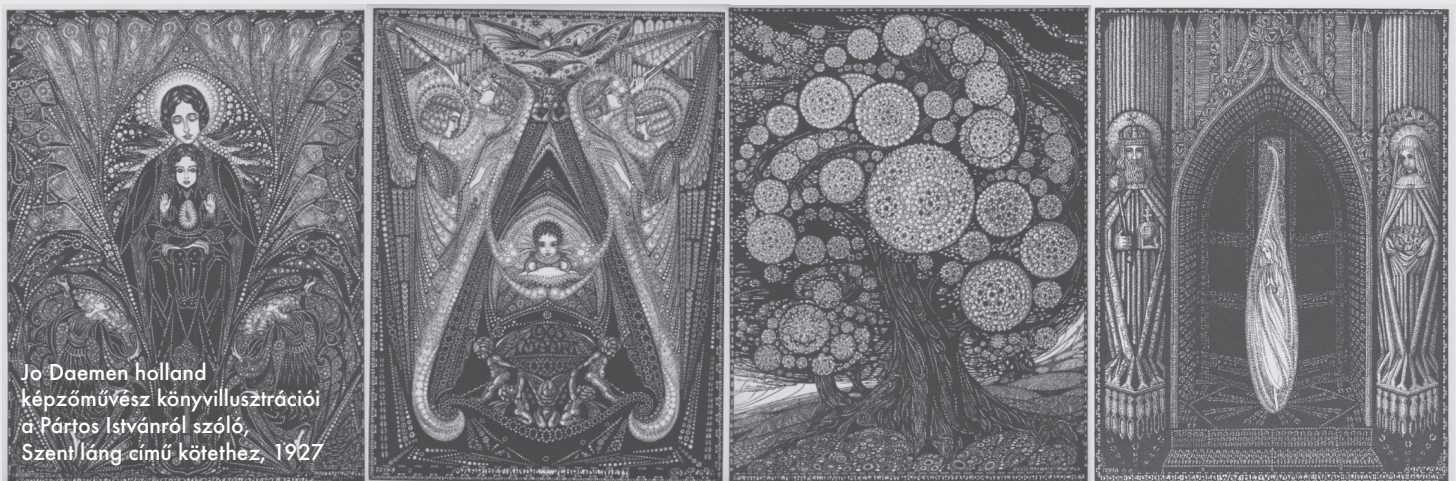
illetve a halála után megjelent nekrológok, visszaemlékezések alapján alkothatunk némi fogalmat. Az *Est* 1916. március 26-i számában, *Látogatás egy 13 éves csodahegedűsnél* címen megjelent cikk volt talán az első híradás az ifjú tehetségről. Pártosnak ebben az évben, 1916. március 17-én volt az első nyilvános fellépése a Zeneakadémián, a háborúban megrokkant katonák javára rendezett hangverseny keretében Beethoven D-dúr hegedűversenyét játszotta. Már ezzel a szereplésével is sokak figyelmét felhívta magára. A *Színházi Élet* című lapban a kis Pártos fiút egyenesen egy üstököshöz hasonlították, aki mindenkit elhomályosít maga körül. 1917-ben már több önálló koncertet adott országszerte. A *Délmagyarország* 1917. január 31-i számában például arról olvashatunk, hogy az alig tizenhárom éves csodagyerek a szegedi szegények támogatására szervezett segélykoncerten lép fel a Tisza Szállóban. Újságírók, zenekritikusok, sőt kiváló muzsikuskok, köztük saját zeneakadémiai tanárai is az őszinte csodálat, az elragadtatás hangján nyilatkoztak róla, nagy jövőt jósoltak neki. „A gyerek Paganini lehetett olyan, mint e tíz és egynéhány esztendő kis hegedűművész. Bágyadt alabástrom arcából, magas homlokából, mélytűzű szeméből, keskeny ajkából mintegy rekonstruálható az egykori csodahegedűs még későbbi arcképeiben is nyugtalanító feje. Az ő arcán is ott lobog a nyugtalanító titok döbbenet-bélyege. A jövőtelle, művészete megfoghatatlan csoda” – írta róla

Bálint Aladár 1917-ben a Nyugat hasábjain.

Mestere és pártfogója, Hubay Jenő ugyan csak kiemelte felfedezettje, az ifjú Pártos rendkívüli adottságait, szorgalmát, lenyűgöző zenei memóriáját és korát meghazudtoló előadókészségét. Hubay azonban tisztában volt azzal is, hogy nem csupán előnye, hanem hátrányai is lehetnek annak, ha valaki csodagyereknek születik. Mint írja, káros, sőt visszataszító, ha egy különleges adottságokkal rendelkező gyermek tehetségével visszaélnék, ezt kihasználják, nem hagyják, hogy folytassa és befejezze tanulmányait, hanem spekulatív módon a gyorsan szerzett hírnév, a pénzszerzés eszközévé teszik. Ugyanakkor azt is szóvá tette, hogy bizonyos ritka esetekben talán mégis lehet kivételt tenni, tekintettel arra, hogy a csodagyerek többsége nem gazdag családból származik, tehát minden bevételre rászorulnak.

Mindez különösen érvényes lehetett Pártos Istvánra, akivel kapcsolatban Hubay azt is megjegyezte, hogy a kisfiú már korán elveszítette az apját, édesanyja pedig kétkezi munkával keresi a kenyerét. Több érdekes, személyes vonatkozású adalékot olvashatunk Pártos Istvánnal kapcsolatban Lukács György húga, Popperné Lukács Mici visszaemlékezéseiben is, aki élete egyik legszebb emlékeként tartotta számon, hogy annak idején együtt kamaramuzsikálhatott ezzel a zseniális fiúval.

Úgy tűnik, annak idején kevesen mérték fel vagy vették komolyan ennek a túlhajszolt életmódnak a veszélyeit. 1918–19 folyamán a

Jo Daemen holland képzőművész könyvillusztrációi a Pártos Istvánról szóló, *Szent láng*-című kötethez, 1927

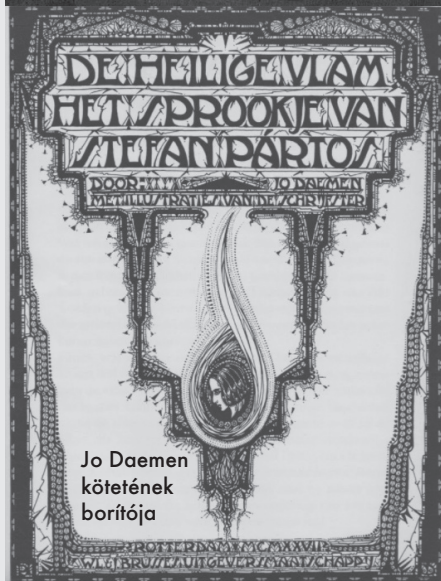
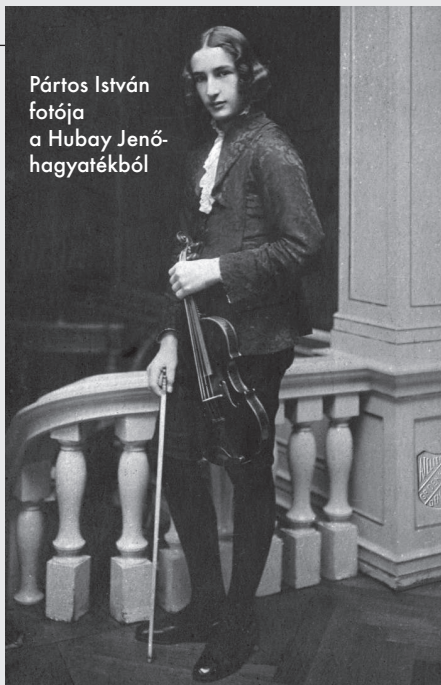
kis Pártos fiú szinte állandóan úton volt, városról városra járva adta telt házas koncertjeit. Mindenki látni, hallani akarta a magyar csodahegedűst. A holland lapok is áradoztak róla, s a helyi újságok rendszeresen tudósítottak arról, hogy éppen hol, kinek a kíséretében fog fellépni legközelebb. Tudjuk például, hogy 1918. december 15-én az amszterdami Concertgebouw-ban lépett fel szólolistaként. Szintén tudni lehet, hogy 1918 végén, illetve 1919 elején a haarlemi városi színházban is több alkalommal adott koncertet. Talán egyedül Willem Pijper, a neves holland komponista és zenekritikus volt az, aki az *Utrechtsch Dagblad* 1919. január 24-i számában aggodalmának adott hangot Pártos Istvánnal kapcsolatban, mivel szerinte még túl fiatal az állandó koncertezéshez... Az ifjú Pártos egy évvel később szívelégtelenségben váratlanul elhunyt, s már csak a hamvait szállíthatták haza Magyarországra. Itthon halálhíre sokkolóan hathatott mindazokra, akik csodálták és szerették. Jellemző, hogy Tóth Aladár 1921–22 táján a *Nyugatra* írt zenekritikáiban gyakran utalt vissza az akkor már több mint egy éve halott Pártos István tökéletes, keresetlen hegedűjátékára.

Feltételezhető, hogy a holland grafikusnő, Jo Daemen is évekig hordozta magában a fájó, traumatikus emlékeket, míg végül arra az elhatározásra jutott, hogy képi, illetve írott formában meg kell hogy örökítse azt a felejthetetlen élményt, melyet a fiatalon elhunyt magyar csodahegedűs hollandiai koncertje során átélhetett. Megértő támogatóra lelt ebben munkaadója, a rotterdami Brusse Kiadó részéről, amely már 1909 óta rendszeresen ellátta megrendelésekkel.

Az 1927-ben megjelent *De heilige vlam – Het sprookje van Stefan Pártos* című kötetre hamar felfigyeltek. Johan Schwencke külön tanulmányban méltatta, megjegyezve, hogy szerinte a tündérmese érzős hangvételét, illetve az illusztrációk túldíszítettségét tekintve jellegzetesen feminin munkának tekinthető. Ami persze nem is csoda, hiszen mégis csak egy nő személyes élményeinek a megörökítéséről volt szó! Érdemes azonban megjegyezni, hogy Bálint Aladártól kezdve Füst Milánon keresztül szinte kivétel nélkül mindenki, aki csak ismerte, illetve hallotta Pártos Istvánt, a holland grafikusnőéhez hasonló költői elragadtatással és már-már vallásos áhítattal emlékezett meg róla.

Ha jobban szemügyre vesszük Jo Daemen erősen stilizált, transzcendens utalásokkal teli, misztikus illusztrációit, akkor olyan érdekes részleteket fedezhetünk fel, melyek azt sejtetik, hogy a holland grafikusnő tájékozott lehetett a fiatal Pártos István életrajzi vonatkozásait illetően. Az egyik lapon például, ahol harsonázó, illetve áldó kéztartással ábrázolt angyalok veszik körül az apró újszülöttet, a bölcső oldalán egy feliratot betűzhetünk ki: „1903 maart”, azaz 1903. március, ami megegyezik a magyar

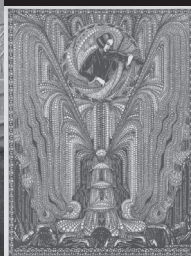
Pártos István fotója a Hubay Jenő-hagyatékából

csodahegedűs születési dátumával. Egy hasonlóképpen látomászerű, a szeplőtelen fogantatás misztériumát idéző fametszet a templom kapuját két szent alakja keretezi. A bal oldalon egy koronát s egyéb uralkodói jelvényeket viselő szakállas férfi áll, aki nagy valószínűséggel Szent István királlyal azonosítható, míg a túloldalon álló női szent talán a Hollandiában is nagy tiszteletnek örvendő Árpád-házi Szent Erzsébet lehet. Nyilvánvaló, hogy ezek a motívumok Pártos István születési helyére, illetve hazájára, Magyarországra utalnak.

Bár a holland grafikusnő tündérmeséjét illusztráló egyik-másik fametszet a magyar csodahegedűs alakja meglehetősen idealizált, a legtöbb lapon, minden stilizálás ellenére, rá lehet ismerni az ifjú Pártos István szinte már lányosan finom, lágy arcvonásaira, jellegzetes hajviseletére, vékony, nyurga alkatára. Nem csupán egyes kortársi beszámolók, de a róla fennmaradt archív fotók is tanúsítják, hogy a fiatalember valóban így nézett ki. Mintha nem is hús-vér halandó lett volna, hanem titokzatos, éteri lény, az istenek küldötte, akinek a teste muzsikálás közben egybeforr hangszerével. Jo Daemen grafikáit szemlélve egy kicsit mi is

Lexikon: A haarlemi születésű Johanna Maria Hendrika (Jo) Daemen (1891–1944) sokoldalú művész volt. Reklámgrafikusként, könyvillusztrátorként, üvegművészként és költőként egyaránt tevékenykedett. 1907-ben kezdte meg tanulmányait a haarlemi iparművészeti iskolában, de már két évvel később, 1909-ben megbízásokat kapott a rotterdami Brusse Kiadótól könyvborítók tervezésére. Számos illusztrációt készített kottákba, rajzait, illetve kisebb írásait pedig gyakran közölték a jelentősebb holland napilapok. 1919-ben tagja lett az iparművészeket tömörítő

VANK holland művészegyesületnek, melynek évkönyveit a Jo Daemen is foglalkoztató rotterdami Brusse Kiadó jelentette meg. (A képek forrása: Jo Daemen: *De heilige vlam. Het sprookje van Stefan Pártos*. Rotterdam, W. L. & J. Brusse, 1927)

részeseivé válhatunk annak a csodának, amelyet annak idején a hazai és külföldi közönség Pártos István koncertjei alkalmával átélhetett.

Érdemes megjegyezni, az ekkor már évek óta Hollandiában élő magyar zenepszichológus és hangfiziológus, az amszterdami Kísérleti Lélektani Intézet igazgatóját, Révész Gézát (1878–1955) kérték fel, hogy írjon rövid bevezetőt a holland grafikusnő 1927-ben megjelent kötetéhez. Jo Daemen fametszeteire különben a közelmúltban ismét felfigyeltek Hollandiában, s az utrechti székhelyű Catch Publishing felhasználásukkal adott ki dekoratív falinaptárt 2015-ben.

A vékonyka kötet címéből derül ki egyértelműen, hogy Jo Daemen meséje valóban az ifjú Pártos Istvánról szól. A történet úgy kezdődik, hogy egy titokzatos, alig pislákoló lángocska menedéket keres magának a heves tavaszi viharban. A szent láng egy mennyei katedrálisban született, melynek ajtaján keresztül a szférák zenéje, a tökéletes harmónia áradt szét a világegyetemben. Bolyongásai során a lángocska mind törekenyebbé vált, s szeretett volna beköltözni valakinek a szívébe. Az emberek azonban féltek tőle, bezárták előtte a szívüket... A lángocska végül berepült egy lakás ablakán, ahol ártatlan csecsemőt pillantott meg, aki tágra meredt szemekkel nézett bölcsőjéből a váratlan jövevényre. A szent láng hirtelen az ő szívébe költözött, s attól kezdve az lett az otthona... Így kezdődik a mese, s folytatódik, amíg a fiú, az örökkévalóság szent dalát követve, el nem fogadja a halál feléje nyújtott kezét.

Az isteni szikra azonban továbbra is, újra és újra felbukkan a Földön, hogy olthatatlan vágyat ébresszen az emberekben az örökkévalóság szent dalának, a tökéletes harmóniának a megismerésére, amely egy ifjú szívében született, aki jobb szeretne volna tenni a világot...

Íme, az Artmagazin szerzője jóvoltából megismerhettük ezt a borongósan-szép, igazi mesét. Köszönet érte Németh Istvánnak!

♣ Összeállította: Sággy Ildikó

A KÖRMENDI GALÉRIA KIADVÁNYAI

Nagy ívű munkát takar a fenti cím, hiszen a Körmendi–Csák házaspár több évtizedes kulturális missziós munkája áll mögötte. Dr. Körmendi Anna ügyvéd és dr. Csák Máté építész a kilencvenes évek elejétől gyűjtötték tudatosan a kortárs magyar képző- és iparművészet alkotásait, és mára gyűjteményük szinte minden területen reprezentatív anyaggal rendelkezik. Mindeközben ráébredtek annak fontosságára is, hogy a művészek menedzselése érdekében nélkülözhetetlen a róluk szóló kiadványok megjelenítése. Így kezdtek hozzá 1994-ben a rangos művészeti albumok, egyedi művészeti könyvek kiadásához, amelyek ma már az OSZK Magyar Elektronikus Könyvtárában is sorra fellelhetők.

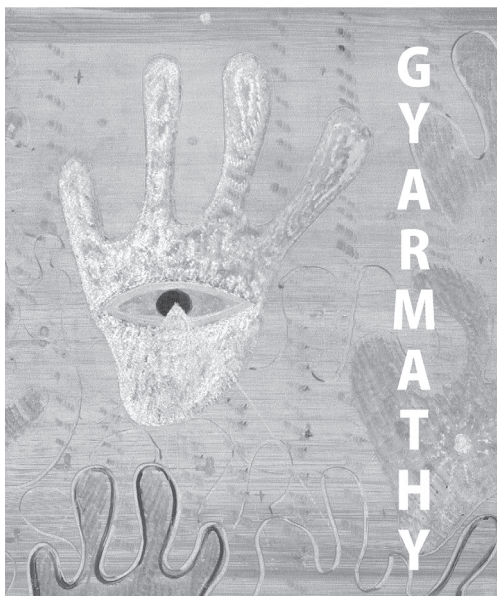
Körmendi Anna 2017 decemberében sajnos elveszítette társát, Csák Mátét, ám közös munkájukat tovább folytatta. Most az ő visszaemlékezéséből idézünk részleteket könyvkiadásuk kezdetéről.

KÖRMENDI ANNA

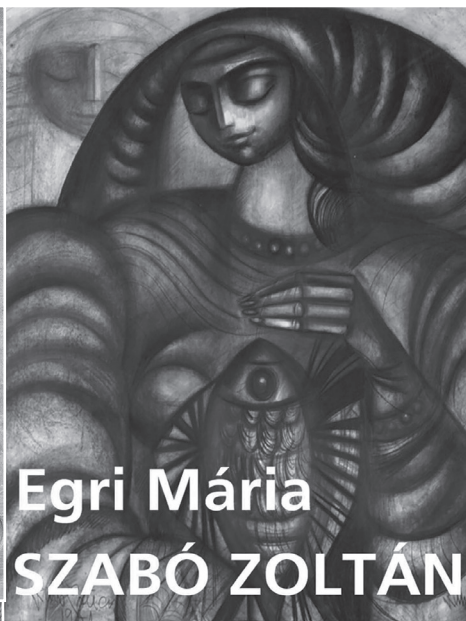
A THORMA-MONOGRÁFIÁTÓL A MEK-KÖNYVEKIG

1994 júliusában, egy Gerzson-kiállítás megnyitóján ismerkedtünk meg Németh Géza festőművésszel. Nem sokkal később véletlenül fültanúja volt annak a beszélgetésünknek, amelyet egy német házaspárral folytatunk a galériánkban. Miután mindent alaposan megnézték, egy Dienes Gábor-képnél lecövekeltek, és faggatni kezdtek, hogy ki ez a művész,

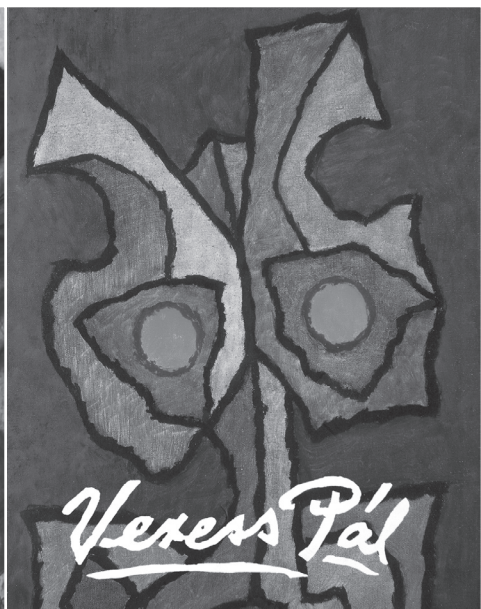
milyen stílusban festett korábban? Szeretnének katalógust, könyvet látni róla, mondták. Sajnos azonban a négy képen kívül, amelyet kiállítottunk, mást nem tudunk mutatni, és válaszolni is nehezen tudunk. Összefoglaló művészettörténeti munkák, monográfiák a kortárs művészetről akkoriban még alig voltak, a jelenkor alkotói a múzeumokban csak ritkán

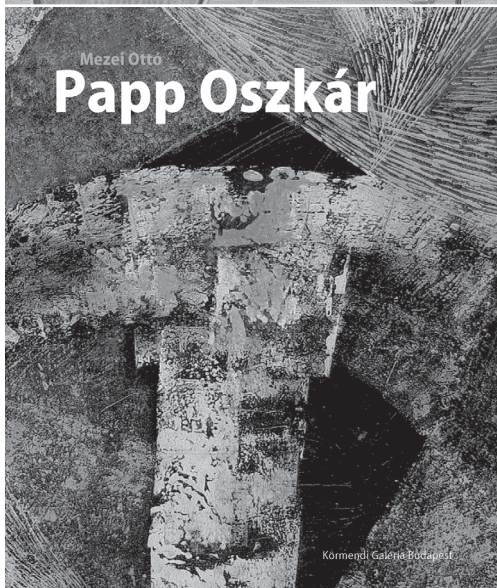
GYARMATHY

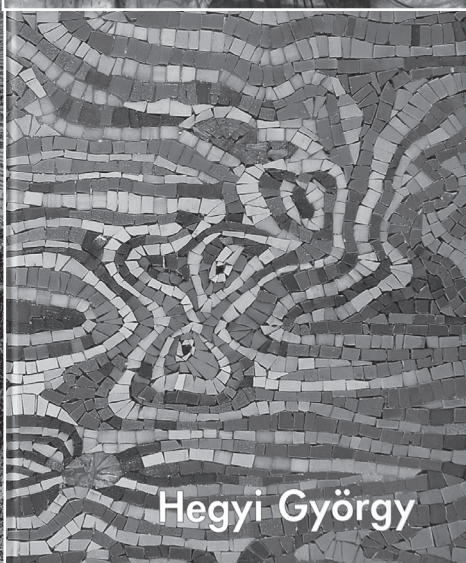
Egri Mária
SZABÓ ZOLTÁN

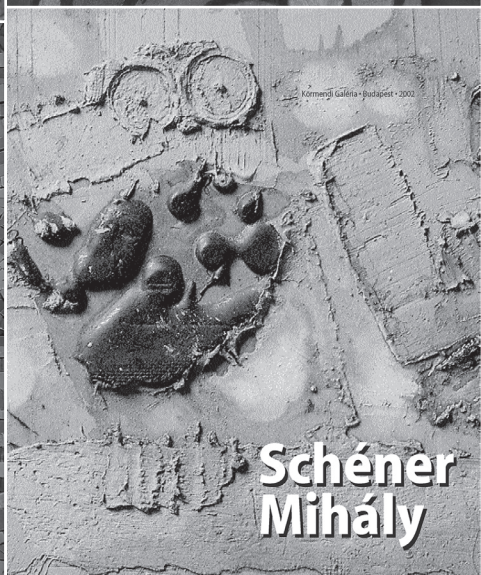
Vexess Pál

Mezei Ottó
Papp Oszkár

Hegyi György

Schéner
Mihály

kaptak teret, az aukciókon is csak mintegy véletlenszerűen bukkantak fel a munkáik. Könyv, katalógus, amely színvonalasan reprezentálta volna a munkásságukat, csak egy szűk művészi réteg alkotóinak kiváltsága volt. Az alkotók többsége ilyenekkel nem rendelkezett. Így aztán a szimpatikus házaspár nem vette meg a nekik nagyon is tetsző Dienes Gábor-képet, egy dokumentálatlan, nemzetközileg ismeretlen művész műtárgyáért nyilván magasnak találták az árat.

Beszélgetni kezdtünk Németh Gézával arról, hogy ezen a helyzeten változtatni kellene, s kialakult bennünk az a meggyőződés, hogy azoknak a művészeknek, akiket mi szeretnénk képviselni, fontos volna a XXI. századi színvonalnak megfelelő katalógust vagy könyvet készíteni. Németh elmondta, már régóta gondolkozott azon, hogy saját művészetéről készítsen összefoglaló könyvet. Megegyeztünk, hogy javaslatot tesz egy művészeti könyvsorozat formájára. Egyben jelezte, hogy szeretné, ha a róla szóló könyv ebben a sorozatban jelenne meg. Hozta kisvártatva a javaslatát, amelyikben a fekvő és álló reprodukciók egyaránt jól érvényesülnek. Megegyeztünk abban is, hogy S. Nagy Katalin művészettörténész tanulmányával, sorozatunk 3. számú köteteként jelenik meg a róla szóló monográfia. Barátjának, *Gerzson Pálnak* is készített egy kötetet, ez lett a sorozat 4. számú könyve.

Azért lett Gézáé a 3. számú kötet, mert azt mondta, ilyen nagy jelentőségű könyvsorozat nem kezdődhet vele. Nem tudtuk, hogy képesek leszünk-e majd 1. és 2. kötetet is elkészíteni, hiszen egyáltalán nem volt kiadói tapasztalatunk és ismeretünk, bár az nem volt kétséges számunkra, hogy ez egy drága műfaj, és tudtuk, hogy a kortárművész-monográfia nem eladható, csak reklámként szolgál.

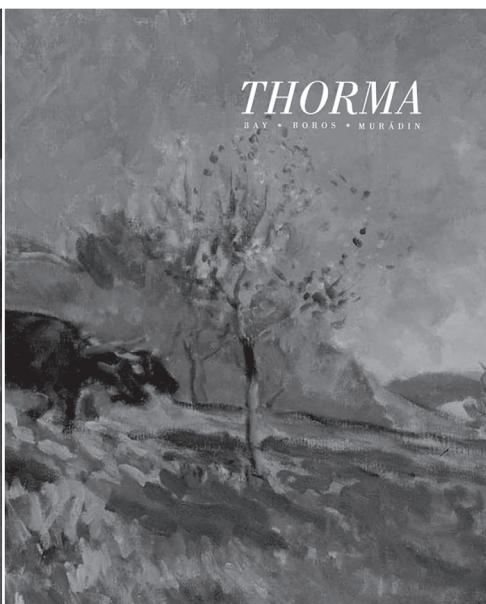
Akkor még nem sejtettük, hogy ez a számozás utóbb milyen szerencsésnek bizonyul. Családi barátunk, dr. Bay Miklós, a Nagybányáról Németországba elszármazott orvos elhatározta, hogy könyvben állít emléket Thorma Jánosnak, aki megszűnéséig vezette a nagybányai művésziskolát, és akinek művészete a társainál kisebb figyelmet kapott a művészettörténeti feldolgozásban. Felvetette, nem adhatná-e ki a róla szóló könyvet a mi sorozatunkban. A sorozatot eredetileg kortárs művészeknek szántuk, de úgy gondoltuk, a *Thorma-monográfiával* jó ügyet szolgálunk. Így kapta a kötet az egyes számot, arra is utalva, hogy a gyűjtést nem a kortársakkal kezdtük. A kettes számot pedig a gyűjteményünket bemutató album kapta 1997-ben.

Amikor Németh Gézával megpróbálunk kortárs művészeti monográfiasorozatot indítani, először azt kellett fontolóra vennünk, hogy mely művészekkel szeretnénk hosszú távon foglalkozni. Számba vettük a művészettörténészek által kimagasló jelentőségűnek ítélt alkotókat, akiknek munkásságára koncentrálni kívántunk. Ehhez persze az kellett, hogy egyetértésre jussunk a kiválasztott művésszel, mert a könyv előkészítésének nehéz, hosszú, rögzös, nem kevés pénzt igénylő folyamatában aktívan részt kellett vennie. Ugyanis az életművek tudományos igényű feldolgozása elképzelhetetlen a művek nyilvántartásba vétele, dokumentálása, fotózása, a művész életútjának, pályájának regisztrációja, a szakirodalom összegyűjtése, a bibliográfia összeállítása nélkül. Ez a feldolgozás teremti meg az életmű-kiállítások megrendezésének lehetőségét is, és ez az alapja a monográfiák elkészítésének...

Volt olyan művész, akinél két-három ezer tárgyat vettünk kézbe, például *Gyarmathy Tihamér*, *Papp Oszkár*, *Schéner Mihály* esetében. A többi

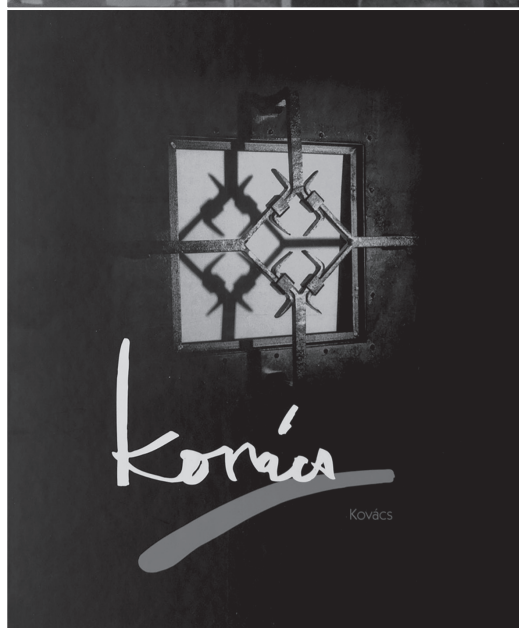
OROSZ GELLÉRT

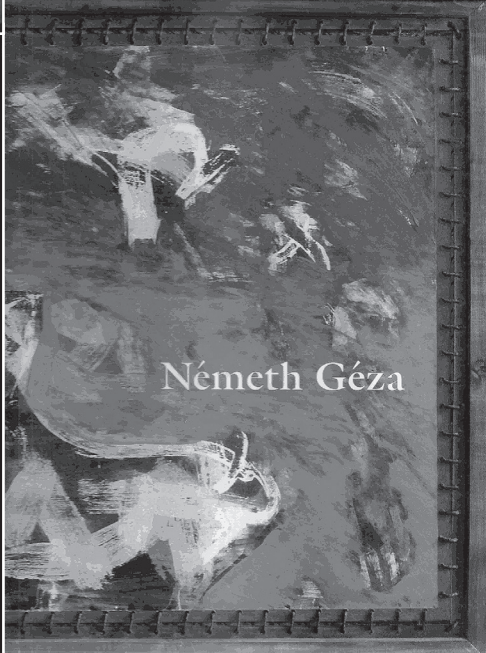
THORMA
BAY • BOROS • MURÁDIN

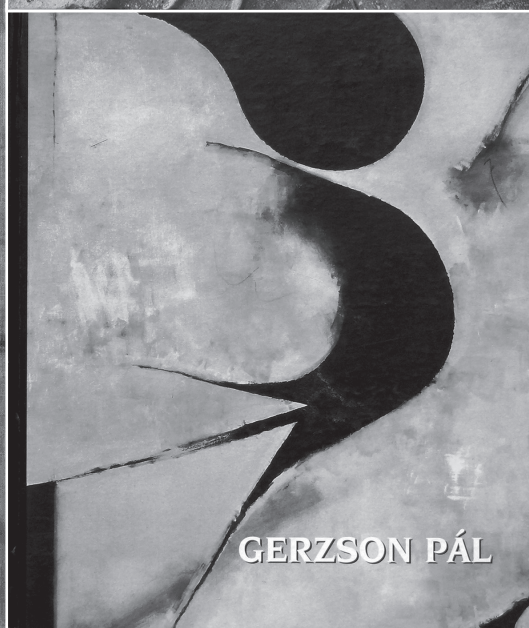
CSÁJI ATTILA

Kovács

Németh Géza

GERZSON PÁL

művésznél is meghaladja az egy-két ezret a felmért darabok száma. Volt, amikor mindvégig jelen volt a művésszel foglalkozó művészettörténész, volt, amikor csak az életművet feldolgozó tanulmány elkészítése során tanulmányozta, zömében fotóinkról, az általa nem ismert műveket...

A felmérések alatt szinte teljes körű ismeretanyagra tettünk szert. A művészek szívesen elmagyarázták festési titkaikat, például *Kántor Lajos* megmutatta, hogy milyen sablonokkal dolgozott, vagy *Gyarmathy* elmagyarázta, hogyan készítette a fotogramjait. *Schéner Mihály* a szemünk láttára vágta és készítette fotó- és grafikai montázsait, amelyekhez régebbi rajzai fénymásolatait is felhasználta. Egyszer azzal lepett meg minket, hogy ezekből az általa kiszínezett rajzaiból bekötetett egy könyvre valót, s nekem és Máténak ajánlotta 2006 karácsonyán azzal, hogy a mi baráti inspirációnkra és tiszteletünkre színezte. A könyv címlapján a *Szent Mihály-napi Mókák* cím szerepel (*Buffa Rusticana*). Különleges érték lett ez számunkra.

Most csak néhány művészről ejtettem szót, de a komoly felmérések sorában említhetném Frey Krisztiánt, Donát Pétert, Szabó Zoltánt, és még azokat a művészeket is, akiknek kiadványaira a 2000-es évek után került sor. Ilyenek voltak: Kerényi Jenő, Barna Miklós, Papp Oszkár, Veress Pál, Hegyi György, Mészáros Dezső, Fóth Ernő, Balázs Irén textilművész, Németh Aladár ipari formatervező, Csorba Simon László, Nagy Sándor, Gádor Magda, Birkás István, Várnagy Ildikó, Károlyi Ernő, Kántor Lajos, Turcsán Miklós, a fiatalabbak közül Adorján Attila, Fürjesi Csaba. És számos katalógust is kiadtunk a kiállításaink kísérőjeként...

Ebben a munkában intő példák sora inspirált bennünket. Csak egyet említek. 2000-ben felhívtam engem Szabci (Szabó Zoltán), hogy meghalt Aczél Ilona, és egyetlen örököse az unokahúga, akinek hamarosan ki kell ürítenie a Máglya közti műteremházban lévő műtermet... Most van az utolsó pillanat, menjünk oda, és amit lehet, mentsünk meg. Amikor odaértünk a művészház elé, hatalmas konténert láttunk, amelybe szállító munkások hordták a műveket. Elképedtünk, de már nem lehetett mit csinálni, minden gyűrve, összetörve feküdt a konténerben. Az unokahúg pedig ott sírt a műteremben. Szemétké kerülésük helyett ezek a nonfiguratív alkotások akár díszíthették volna kulturális intézmények, iskolák, öregotthonok tereit.

A könyvkiadásunkhoz tartozik egy különleges műfaj: az egyedi könyvek. 2006-ban megismerkedtünk Vincze Lászlóval, a szentendrei papírmérítő műhely tulajdonosával, és megegyeztünk az egypéldányos kiadványokban: eredeti kézzel merített papír felhasználásával készítünk olyan könyveket, amelyek a művész hat kéziratát és hat eredeti műtárgyát tartalmazzák. A címlapon dombornyomással jeleztük a művész nevét és a könyv címét. Kézi munkával készült fadobozokat gyártattunk hozzá, ezekből több százat készítettünk. Sajnos, nem folytathattuk, mert egy-egy ilyen könyv bekerülési költsége nagyon magasra rúgott. Ám ugyancsak Vincze Lászlóval közösen alakítottunk ki olyan megfelelő méretű, egyedi könyvet, amelyet már fel lehetett tenni a MEK-re. Ebből a műfajból száz-húsz egyedi könyv készült, fenn vannak a MEK-en lapozható és letölthető formában. A neten csak a művészek nevére kell rákeresni. ♡

DEDIKÁLT KÖNYVEK ÉS KÉZIRATOK ONLINE ÁRVERÉSE

A képzőművészeti alkotások online licitje után alig egy hónappal szellemi munkák újabb online aukciójáról kaptunk híradást – azt a reményt táplálva ezzel bennünk, hogy a művészeti értékek iránti érdeklődés napjainkban sem hagyott alább. Május végére ugyanis az *Antikvarium.hu* blogján meghirdették a *13. Dedikált könyvek és kéziratok online árverését*, amelyen nem kevesebb, mint kétszázhuszonhárom tételt kínáltak fel licitálásra, számtalan izgalmas témakörben. Élvezettel tallóztunk a ritkaságok között.

Radnóti Miklós Orpheus nyomában című műfordítás-gyűjteménye valódi szellemi csemege, ahogyan a kötet alcíme is jelzi: *Műfordítások kétezer év költőiből* (Keats, Apollinaire, Rilke, Horatius, Vergilius, Catullus, Shakespeare munkáiból). A versgyűjteményt 1943-ban a Pharos Könyvkiadóvállalat jelentette meg, s Radnóti költőársának, Fodor Józsefnek dedikálta a példányt.

És szerepelt a tételek között *Molnár Ferenc Égi és földi szerelem* című drámája, melynek számozott, felettebb ritka példányát a szerző és a könyv illusztrátora, *Rippl-Rónai József* festőművész aláírása tette egyedülállónak. A könyv kötését *Falus Elek* tervezte, s 1922-ben a Pantheon Irodalmi Intézet Rt. jelentette meg.

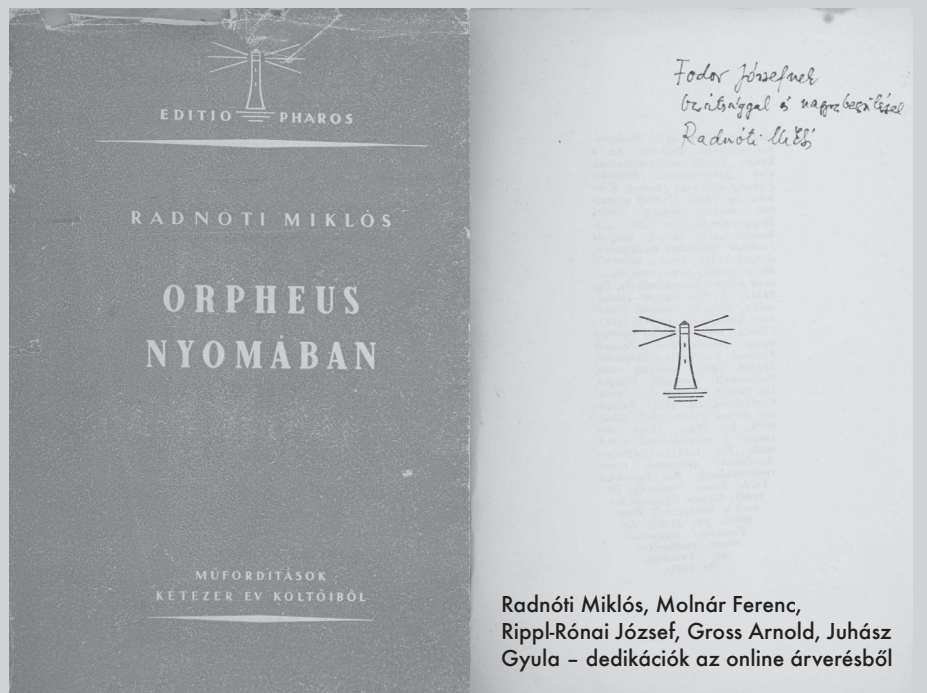
A bibliofil kiadványok közül *Juhász Gyula Késő szüret* című könyvének első kiadására is licitálni lehetett, melyben a számozáson kívül a költő aláírása is szerepel, s amelyet 1918-ban a Táltos Kiadás jegyzett.

A kínálatban olyan unikális kötet is helyet kapott, mint *Gárdonyi Géza Szunyoghy miatyánkja* című regényének dedikált példánya. A Gárdonyi dedikálta kötetek ritkán bukkannak fel, most a második kiadás első példányára nyílt lehetőség licitálni. E kötet valószínűleg az író tulajdona volt, s ezt a példányt *dr. Dobai János*nak ajánlotta.

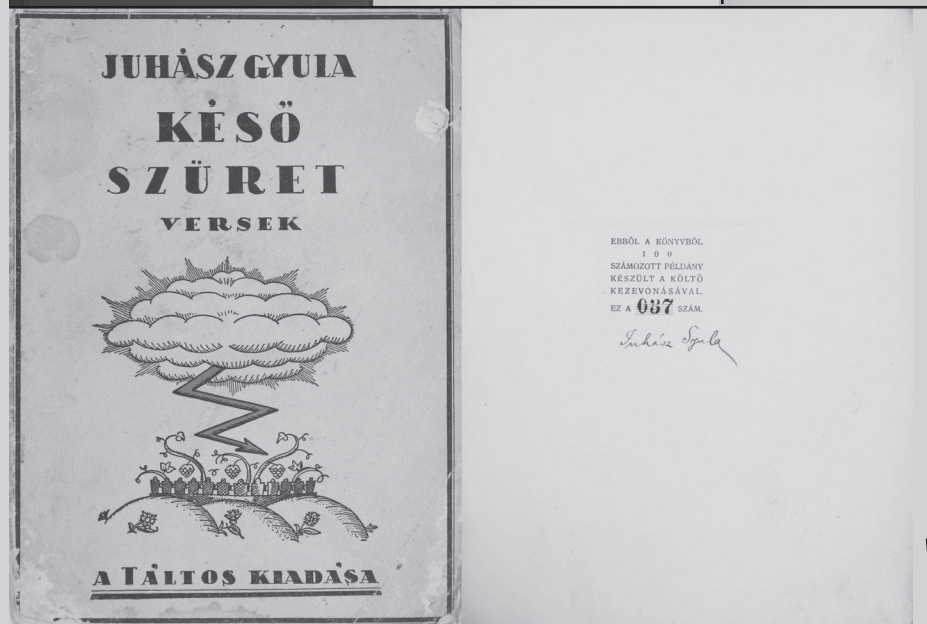
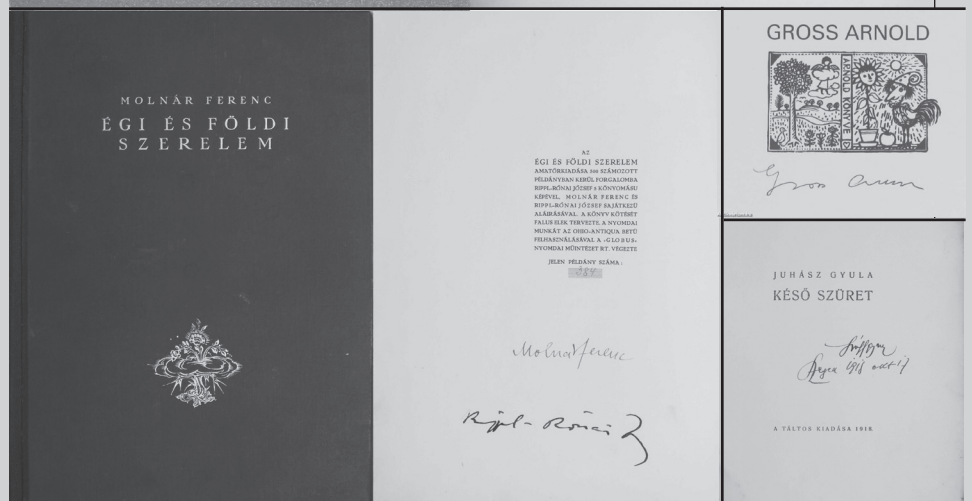
Az Antikvarium.hu aukciója elérhetővé tette többek közt még *Jókai Mór Erdély aranykora* című regényét Jókai kézjegyével, és hosszú idő után először kalapács alá került kiadói védőborítójában az aláírt *Bogács* című kötet *Fekete István*tól.

Végül említsük meg azt a gizai piramisokat ábrázoló, összesen huszonegy aláírást tartalmazó képeslapot, amelyet az *Aranycsapat tizenegy tagja* írt alá 1954-ben – köztük Puskás Ferenc, Grosics Gyula, Bozsik József, Buzánszky Jenő, Hidegkuti Nándor –, valamint Szepesi György is, amikor a magyar válogatott tagjai az egyiptomi sportküldöttséggel utaztak Egyiptomba.

Lám, érdemes az *Antikvarium.hu* blogjára ellátogatni! ♡ W. I.

Radnóti Miklós, Molnár Ferenc, Rippl-Rónai József, Gross Arnold, Juhász Gyula – dedikációk az online árverésből

KÖNYVEK, VILLANÓFÉNYBEN

Ha nem is a tradicionális júniusi könyvhétre, de a szeptemberre tervezett könyvünnepre kívánjunk egymásnak felhőtlen, könyvélményekben gazdag találkozót nemcsak a fővárosi Duna-korzón, hanem mindenütt, ahol a könyv iránti szeretetnek hódolnak! Előlegként lapozzunk bele néhány oda szánt kötetbe!

Böjte Csaba füveskönyve 2.

Boldogsághoz segítő gondolatok alcímmel a Helikon Kiadó a kötetet az előjegyezhetők között, a szeptemberi könyvhétre ajánlja. Csaba testvér gondolatainak formába öntője: Csenger Levente József Attila-díjas író.

„Mi teszi az embert boldoggá? Isten mindenkinek megadja a boldogság kegyelmét, amit az ember rendszerint valahol elront. Azt hisszük, hogy önző vágyaink kielégítése, a világi kincsek gyűjtögetése, a másik ember fölötti hatalom gyakorlása vezet a boldogsághoz, pedig dehogy. A válasz egyszerű: rendezett viszony Istennel. Ha ezt a lépést megtettük, meglehetősen közel kerülünk a boldogsághoz, de csak akkor élhetjük meg azt, ha tudomásul vesszük, hogy a boldogság nem statikus állapot, a boldogságért mindennap küzdenünk kell, és tudnunk kell azt is, hogy az ember nem lehet egyedül boldog. Akkor vagyok boldog, ha a környezetemet boldoggá tudom tenni – írja Avilai Szent Teréz. Lépünk a boldogság ösvényére, küzdünk meg érte, legyünk bátrak ahhoz, hogy a boldog élet mellett döntsünk és a körülöttünk élőket is boldoggá tegyük! Legyen ezen az úton is kísérőnk Csaba testvér, aki bölcs tanácsaival, gazdag életpaszttalátával, építő gondolataival, pozitív személyiségével a kétezer éves Evangélium fényében, velünk együtt járja végig a boldogsághoz vezető utat.”

József Jolán: A város peremén

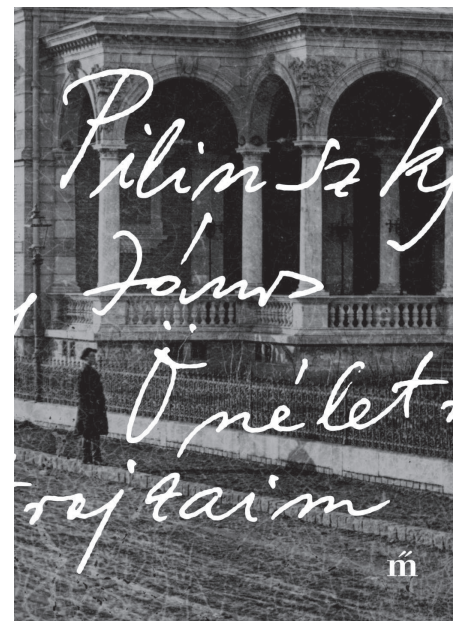
A Helikon Zsebkönyvek sorozatában május végén jelent meg a fenti kötet. „József Jolán (1899–1950) két nagy sikerű könyvet is írt ös-

cséről: egy tudományosabb jellegű, tárgyyszerű életrajzot – *József Attila élete* (1940) – és a jelen kötetben olvasható életrajzi regényt (1950). Édesanyjuk 1919 decemberében bekövetkezett halála után Jolán veszi magához Attilát és húgát, Etust, s éveken át gondoskodik róluk férjével, Makai Ödönnel együtt, aki egyben Attila hivatalos gyámja is. Az *A város peremén* egyfelől az egyik legfontosabb forrás azok számára, akik tanulmányozni szeretnék József Attila életét és költészetét, másfelől pedig egy tehetséges író regénye, amely a nagy költő életének gyakran döbbenetes eseményei mellett érzékletes korrajzzal is szolgál. József Jolán maga is megélte a Horthy-korszak proletárjainak ma már szinte hihetetlennek tűnő nyomorát és kiszolgáltatottságát, s könyve ma is szíven üti az olvasót. A mű legnagyobb értéke talán mégis az, hogy bemutatja, micsoda tudásvágy és elhivatottság munkált József Attilában már ifjúkorában is, és mennyi áldozatot kellett hoznia azért, hogy azzá a költővé legyen, akit ma is sokan a legnagyobb kedvencünként neveznek meg.”

Pilinszky János: Önéletrajzaim

A kötetet a Magvető Kiadó előrendelhetőként ajánlja. „A *Beszélgetések Sheryl Suttonnal* megjelenése után Pilinszky az önéletrajzát, illetve a *vertikális regény*ként emlegetett *önéletrajzait* akarta megírni – szinte élete végéig ezzel foglalkozott. A most megjelenő könyv az elkészült és életében publikált részletek és fejezetek mellett közreadja a kapcsolódó töredékeket, befejezetlen részeket és szövegvariánsokat, faksimilé-

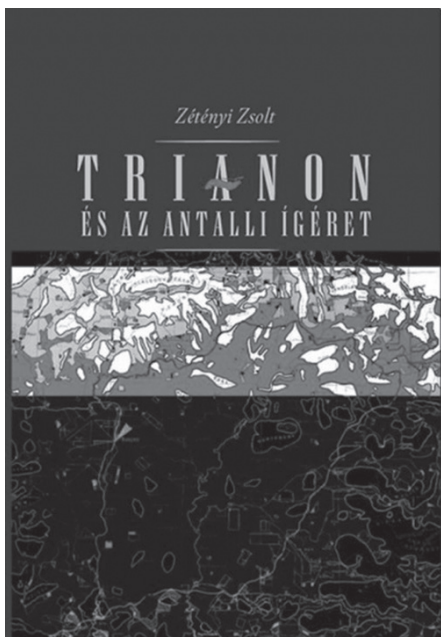
ket is. A rekonstruált kötet a szerző születésének 100. és halálának 40. évfordulójára időzítve, filológiai és filozófiai szempontból is feltárja, körbejárja ezt a kérdést, a főszöveg utáni függelékben pedig részletesen kitér a *vertikális önéletrajzok* különböző szövegkörnyezeteire. A könyv szövegeit a kiváló Pilinszky-szakértő, Bende József válogatta és rendezte sajtó alá. A különleges kiadás a Magvető Kiadó 2021-es Pilinszky János-évének egyik fontos momentumáé.”

G. Fodor Gábor: Az Orbán-szabály

A Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány (KKETTK) *Új Idők* sorozatában május végén jelent meg

G. Fodor Gábor kötete. „A szerző meg akarja érteni és értetni, hogy hogyan lett egy huszonöt éves, tehetséges, érzékeny fiatalemberből megkerülhetetlen, közösségének stabil jövőt biztosító politikus, aki a legjobb úton halad ahhoz, hogy államférfi legyen belőle. Az Orbán-szabály olvasása közben szinte érezni, ahogy a politológus szerző maga is rádöbben: Orbán Viktor sosem a hatalomhoz elegendő többséget akarja megszerezni, hanem mindig arra törekszik, hogy egymással szót értő, egymást tisztelni képes barátok, bajtársak közösségét állítsa maga mögé. Ha kell, türelemmel és bölcsességgel, ha kell, megejtő és határozott példamutatással. A legfőbb Orbán-szabály ugyanis az, hogy a csapatkapitány erejét a csapata adja.”

Zétényi Zsolt:
Trianon és az antalli ígélet

Zétényi könyvét a *Kairosz Kiadó* jelentette meg a kissé hosszadalmas, ám pontos alcímmel: *Határbiztosító kikötések és a politikus lelkiismerete Magyarország 20. századi nemzetközi szerződéseiben.*

„A kötet 100 esztendő Trianonnal és a revízióval kapcsolatos jellegzetes politikai nézeteit és törekvéseit mutatja fel szemelvényesen. Megismerteti az olvasóval a korszak legfontosabb népesedésetnikai folyamatait, számarányainak változásait a Kárpát-medencében. Kérdése, melyre felfűzi tágabb mondanivalóját, a következő: hogyan lett egy igazságtalan, nagyhatalmak által parancsolt nemzetgyilkos kényszerbéke határrendelkezéseiből a kilencvenes évek demokratikusan megválasztott Országgyűlése által minden kényszer nélkül megerősített jogállami határozomány? Hogyan, miért történhetett meg Trianon és Párizs parancsainak máig s a beláthatatlan jövődől érvényesen létező »véglegesítése«? A szerző a döntéshozatal résztvevőjeként és tanújaként is szerzett tapasztalatait rögzíti, különös tekintettel a kor politikusainak, elsősorban Antall Józsefnek a megfontolásaira.”

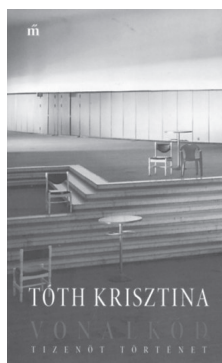

Tótfalusi István: Operamesék 3.

A *Kossuth Kiadó–Mojzer Kiadó* jegyzi Rost Andrea hangskönyvét. „Fellebben az Operaház nagy függőnye, megszólalnak a varázsos énekhangok, és a néző egyre jobban fülel: miről is énekelnek? Épp ezért, aki a halhatatlan operákat igazán élvezni akarja, annak jól kell ismernie történetüket. A szerző könyvében az operairodalom legnépszerűbb remekait írta meg, melyek közül világhírű énekesnők, Rost Andrea ezúttal őt történetet mesél el nekünk.”

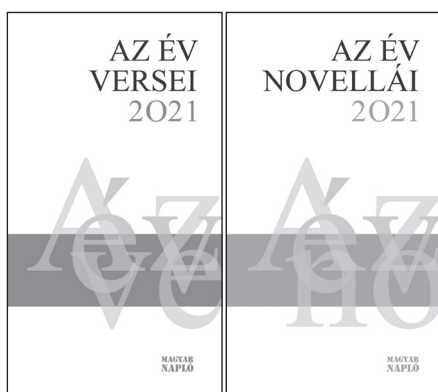
Tóth Krisztina: Vonalkód

Tizenöt történet a népszerű költőnő tollából, aki első ízben jelentkezik novellákkal. „Tizenöt írásában a legszemélyesebb történeteken keresztül idézi meg a hetvenes éveket.” A könyv a *Magvető* gondozásában jelent meg.

Az év versei 2021 – Az év novellái 2021

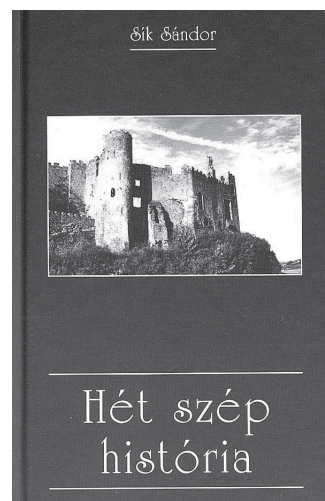
A *Magyar Napló Kiadó* immár huszadik éve jelenteti meg a népszerű antológiákat – *Az év novellái* és *Az év versei* –, amelyek a magyar irodalmi élet színe-javát tárják az olvasók elé. A reprezentatív gyűjtemények – hagyományukhoz híven – mintegy negyven magyarországi és határon túli magyar folyóirat közlése alapján az elmúlt év legjobb novelláiból és verseiből nyújtanak színvonalas, sokoldalú válogatást. Válogatta *Erős Kinga, Bíró Gergely*.

Sík Sándor: Hét szép história

A *Szent István Társulat* kiadásában vehetjük kézbe a kötetet. „Sík Sándort elsősorban költőként tartja számon az utókor, pedig pályája kezdetén a széppróza sem állt távol tőle. Ebben a szinte elfeledett kötetében – az általa választott címhez híven – valóban hét szép elbeszélést ad az olvasók kezébe. Elvezet az Újszövetség idejébe, a Heródes elől menekülő betlehemi családok közé; felidéri a középkor legendáinak hangulatát, majd elkalauzol a mesék időtlen világába. Mondanivalója azonban tétől és időtől független. Örök erkölcsi értékekre hívja fel a figyelmet: szeretetre és megbocsátásra, a hiúság és a nagyravágyás hiábavalóságára vagy az emberek közötti háborúskodás céltalanságára. Mindezt a verseire is jellemző, lelket és szellemet megragadó képi világgal és elevenséggel teszi, feledtetve az olvasóval a körülötte zajongó világot s a mindennapi élet gondjait. Akik kedvelik novella-irodalmunk hagyományos vonulatát, bizonyára örömmel fedezik fel ismét ezt a hét szép históriát.”

(Hiripa)

LYUKASÓRA KÜLÖNSZÁM
XXX. évfolyam, V. szám. 2021/5.
Kiadja a Magyar Írók Egyesülete
Szerkesztőség: 1052 Budapest, Városház u. 7.

A szerkesztőbizottság tagjai:
Alföldy Jenő, Ágh István, Bertalan Tivadar, Czigány György, Dobai Péter, Gülich Csaba, Iancu Laura, Kalász Márton, Markó Iván, Pröhle Gergely, Rózsássy Barbara, Szakonyi Károly

Főszerkesztő: **Sághy Ildikó**
Főmunkatárs: **Szakonyi Károly**
Művészeti vezető: **Réti Attila**
Olvasószerkesztő: **Bognár Antal**
Rovatvezető: **Simon Erika** és **Weltler Ildikó**
Titkárságvezető: **Óri-Kiss Gyöngyi**

Nyomdai kivitelezés:
VIRTUÓZ Kiadó és Nyomdaipari Kft.
1037 Budapest, Bécsi út 267.
Felelős vezető: **Tolonics Gergely**

A MÓRA KIADÓ MEGÚJULÁSA

Janikovszky János, a Móra Kiadó vezetője

A Móra Kiadó azon kevés kiadókat egyike, amelyek úgy készült a 2021-es könyvhétre, mintha az a hagyományos, június eleji időpontban zajlott volna. Sőt, ebben a karanténos időszakban mintha megújult volna: a klasszikus és korabeli magyar meseirodalom gyöngyszemeivel sorra lepi meg a gyerektársadalom tagjait. Mindennek tudatos felvállalását aztán egy Janikovszky Jánossal, a kiadó vezetőjével készült interjúban olvashattuk, amelyben az igazgató a gyerekkiadó erősítéséről beszélt. Idézzünk most Janikovszky gondolataiból:

– A Móra az idei évre elérte az ötödik-hatodik helyet az ország kiadóiban, ami komoly eredmény. Kevés ilyen tiszta profilú kiadó van, és két hasonlóan tiszta profilú kiadóval szövetkezve még erősebbek lehetünk. Nemrég a Csimota Kiadóban szerzett tulajdont a Móra. Az ő kiadójukat éreztem a legprogresszívebbnek a gyerekkiadópiac résztvevői közül. A Csodacseruza a másik kiadó, amely bekerült a Móra-csoport vonzáskörébe. Azzal, hogy a Móra betársul ebbe a két cégbe, elismeri a társai munkáját. Megpróbálunk együtt dolgozni. A Móra segít a logisztikai feladatokban és piaci erejével a kereskedésben, a pénzügyekben, és egyúttal olyan progresszív agyakat tud a Móra-csoport köré összegyűjteni, akikben bízunk, és akikre nagy szükség van. Izgalmas lehetőségnek tartom a keveredést, új gondolatokat várok tőlük, mi meg az erőt adjuk hozzá. A Csimota minden egyes könyve újdonság, magyar szerzővel és illusztrátorral. Egy pillanatig sem gondolom azt persze, hogy nálunk a kollégáim ne lennének kreatívak, de évi kétszáz könyv megjelenése mellett nem mindig lehet kreatívan elmélyülni egy-egy kötetben.

A kiadó stratégiájáról szólva a Szénási Zsófiának adott interjúban az igazgató még elmondta.

– A Móra a klasszikusok újbóli megjelentetésére épít minden korosztályban, valamint az új szerzők, tehetségek és művek felkutatására. Előbbieknek olyanokra gondolunk, mint Benedek Elek, Szepes Mária, Fekete István, Janikovszky Éva, Marék Veronika. A hatéves korosztályig kiadott könyveink szép számmal bővültek az elmúlt időszakban, a kicsit nagyobbaknak már a klasszikus magyar szerzők műveit, Petőfit, Móriczot, Mórát kínáljuk, gyönyörű és igényes illusztrációkkal. Életműsorozatokat is megjelentetünk. A klasszikus magyar és külföldi írókon kívül kortárs szerzők műveit is belecsempésztük. A Pöttyös sorozat is fut tovább. Kiadunk egy új Képes ABC kötetet Balázs Ágnes-től, ami korszerűen mutatja be az olvasás fortélyait, és remélhetőleg méltó párja lesz Varga Katalin klasszikus Gögös Gúnár Gedeonjának és társainak. A nyár végi kiadványaink között újszerű a Rázós kalandok című sorozat, amely a képregényszerű ismeretterjesztő könyvek sorában foglal helyet.

A Móra Kiadó gazdag 2021-es kínálatából itt csak néhány precedensnek tudunk helyet adni.

Ilyés Gyula: Hetvenhét magyar népmese

„Ezek a mesék a tizennégymilliós magyarság megtelepülésének legkülönbözőbb tájain teremttek; magukon hordják így e tájak sajátos mondatalekítését, nyelvi zeneiségét és – gyakran csak e tájakon értett – szavait... Ennek csak töredékeit is megőrizni nemzeti kötelesség, akár a műemlékvédelem.” (Ilyés Gyula)

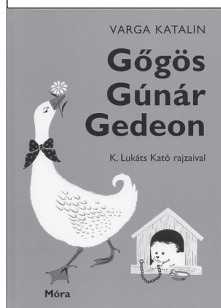
Móricz Zsigmond: A török és a tehének

Egyik legnépszerűbb verses mesénk elevenedik meg újra a képeskönyv lapjain. Móricz Zsigmond bámulatos könnyedséggel szórakoztatja a mai napig a kicsiket, legyen szó a kíváncsi Mehemedről vagy az Iciri-piciri macskáról...

Lázár Ervin: A Négyszögletű Kerek Erdő

A mesegyűjtemény eredeti, teljes kiadásának szójegyzékkel kiegészített változatát veheti kézbe az olvasó. Aztán becsönget majd Mikkamakka, és elvezet a tisztáshoz, ahol már sok külön, elvarázsolt barátja lelt új otthonra.

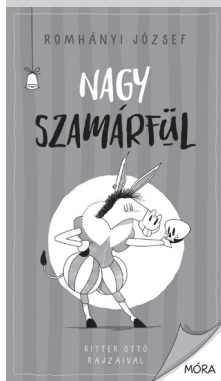
Varga Katalin: Gögös Gúnár Gedeon

A kötetet szülők és kisiskolások nemzedékei ismerték meg. Reméljük, hogy a kis- és nagybetűket együttesen tanuló első osztályosok ugyanolyan örömmel forgatják majd a Gögös Gúnár Gedeonnak ezt a változatát, mint a korábbi kiadások olvasói. A kötetet K. Lukács Kató eredeti színes rajzai díszítik.

Fekete István: Bogács

Bogács pumi a javából. Tehát nem puli, hanem pumi, amely ugyancsak a pásztorkutyák felekezetébe tartozik, de belül nyugább a csontozata, kívülről pedig rövidebb a szőre – mutatja be az író főhősét, aki pusztai terelő kutyaként boldogan csaholva végzi a dolgát a nyáj őrésében, hűséggel követve gazdája minden intését. Egy napon azonban elszakad a pusztától, és új kalandokba keveredik...

Romhányi József: Nagy szamárfül

A szerző humorral és nyelvi leleménnyel megírt állatversei úgy lettek népszerűek, hogy sokáig meg sem jelentek nyomtatott formában: évtizedeken keresztül szájhagyomány útján terjedtek. Az 1980-as évek elején a szerző kötetet formált belőlük: így született meg a Szamárfül, amely rögtön sikert aratott. A Móra Kiadó most bővített formában – Nagy szamárfül címen –, a szerző fiatalkori verseivel kiegészítve jelenteti meg. Az új illusztrációkat Ritter Ottó készítette.

♣ (Weltler Ildikó)